

”Vi borde också få medalj”

”Vi borde också få medalj”

Om stöd till militära familjer under utlandstjänstgöring

Louise Weibull

”Vi borde också få medalj” Om stöd till militära familjer under utlandstjänstgöring

Författare: Louise Weibull

Omslagsbild: Hemkomst. Sg Mats Nyström/Combat Camera, Försvarets bildbyrå.

ILM Serie T:38, 2009

Serie T: Utredningar och tekniska rapporter, ISSN 1401-565X

© Förvarshögskolan, Stockholm och författaren, 2009.

Mångfaldigandet av innehållet i denna bok är enligt lagen om upphovsrätt förbjudet utan medgivande av Förvarshögskolan.

Tryckt av Elanders, Vällingby, 2009.

För mer information om Förvarshögskolans publikationer, besök vår hemsida www.fhs.se/Internetbokhandel.

Innehåll

Inledning	I
Syfte och frågeställningar	3
Militära familjer i tidigare forskning.....	5
Familjen och försvaret - två giriga institutioner	5
Om familjestöd och rekrytering	7
Om behovet av familjestöd.....	9
Familjestöd – en definition	9
Stressfaktorer i samband med utlandstjänstgöring	10
Metod och genomförande	15
Den svenska studien	15
Den kanadensiska studien	16
Resultat av den svenska studien.....	19
Före utlandstjänstgöringen (FAS 1)	19
Under tjänstgöringen (FAS 2)	24
Efter hemkomsten (FAS 3)	30
Det kanadensiska familjestödssystemet.....	37
Ett familjestöd på förekommen anledning	38
Organisation och inriktning	38
Exempel på aktiviteter vid ett lokalt familjestödcentrum (Kingston)	39
Diskussion	41
Sammanfattning av behov av familjestöd	43
Appendix 1 Metod.....	49
Appendix 2 De svenska informanterna mera i detalj.....	53

Förord

Föreliggande slutrapport tillhör projektet ”Family support”, ett delprojekt inom FHS projekt MiNBG (Människan i Nordic Battle Group) som finansierats av Försvarsmakten. Delar av rapporten, omfattande resultaten från två av studiens tre delar, samt erfarenheter från studiebesök vid familjestödscentra i Kanada, har i förkortad form tidigare publicerats i MiNBG:s årsrapport 2007 (i svensk och engelsk version). I denna slutrapport redovisas hela studien samt en utförligare redogörelse av internationell forskning och utveckling inom området Military Families.

Ett stort tack riktas till studiens deltagare, som inte bara öppnat sina hem för mig, utan också vid upprepade tillfällen tagit sig tid att öppenjärtigt dela med sig av tankar och personliga erfarenheter. Ett tack riktas också till Berit Carlstedt och Emma Jonsson för värdefulla kommentarer vid rapportens seminariebehandling.

Stockholm i september, 2008

Louise Weibull

Abstract

It is natural that the absence of a family member from his/her family for six months or more, will affect the ones who are left behind in several ways. Not surprisingly, the, question of what kinds of support offered to military families (emotional, social, psychological, economical etc) has recently become a significant issue of public policy (SOU, 2007:77, 2008:91), as well as in a various fora where the experience of the Swedish expeditionary forces are discussed (www.folkochforsvar.se). However, a proper systematic Swedish study of the nature of the consequences of separation on families due to military deployments, has not yet been undertaken. In addition to an empirical analysis based on interviews with Swedish informants, this study includes a focus on the Canadian family support system, a program that has been operating for a period of about 15 years.

One result of this study, bearing in mind its limited sample, is that although informants tend to argue that official family support is very important, at the same time they view it as more useful for others than for themselves. This finding confirms those in a previous study (Moelker, Andres & Poot, 2007, s.1). The kind of support most desired within the Swedish sample, is help in how to communicate the issues relating to deployment to the children of military families. Finally, a major conclusion seems to be that different family situations call for different solutions; that it may well be counter-productive for family support policy to be designed on a "one size fits all" manner. This might seem as a somewhat obvious statement, but the implications call for a family support system capable of addressing a variety of support mechanisms.

Inledning

“You can train your crew as much as you want, but what do you expect that will happen if there is war and these men and women walk around with the idea that there is nobody who takes care of their family? They won’t fight, I can assure you!”.

(Schwarzkopf, 1992)

Att det svenska försvaret medverkar i internationella insatser har ett brett stöd bland våra politiker. Sverige har en lång tradition av deltagande i olika FN-insatser och deltagande i internationella missioner utgör numera en av det svenska försvarets huvuduppgifter.¹ Över tid har dock uppdragen ändrat karaktär, från i huvudsak observatörsuppdrag till möjlig inblandning i regelrätta strider. En konsekvens av denna förändring är ökade påfrestningar på både de som tjänstgör under dessa förhållanden och på deras familjer. Vid nyrekrytering till yrkesofficersprogrammet eller t.ex. Nordic Battle Group är anställningskraven också skärpta och implicerar nu denna typ av tjänstgöring. Att genomföra åtminstone en internationell mission framställs allt oftare närmast som en förutsättning för en positiv karriärutveckling. Även officerare, som inte omfattas av tvingande avtal om utlandstjänstgöring, menar att det också finns en förväntan på att åka ut, speciellt om det egna förbandet har ansvar för uppsättningen av en kontingent. Sammantaget bidrar många orsaker till att trycket på de militära familjerna ökat och därmed också kravet på olika former av stöd till dessa. Kring detta kretsar denna framställning.

1 'Försvarmaktens internationella verksamhet står numera i centrum (...) och i samverkan med andra länder skall vi aktivt delta i internationell, fredsfrämjande och humanitär verksamhet'. Ur Sveriges försvar, utgiven av Försvarmakten, 2005.

Att frånvaron av en familjemedlem under längre tid kan upplevas som svår av både partners, barn och andra anhöriga är väl känt. Många civila erfarenheter vittnar om detta både inom handelsflottan och vid utlandsposteringar i organisationer och företag. I de senare fallen är det heller inte ovanligt att familjen flyttar med under utlandstjänstgöringen. Inom försvaret är det vanligen bara tjänster som observatör som ger sådana möjligheter. För flertalet militära familjer innebär i stället utlandstjänstgöring en 6-8 månader lång separation², inte sällan kombinerat med oro för säkerheten på plats och risk för att tjänstgöringen skall medföra fysisk och/eller psykisk skada.

Ovanstående till trots, har mer systematiskt insamlad information om vilka konsekvenser utlandsmissionerna får för de militära familjerna hittills saknats i Sverige. Samtidigt är behovet av olika former av stöd på intet sätt någon ny fråga på dagordningen, vare sig i Sverige eller utomlands. Vissa lokala initiativ har också tagits på svenska förband, som exempelvis hjälp med snöskottning och utförande av andra mindre tjänster.³ Denna verksamhet tvingades man dock avbryta, då den betraktades som en tjänsteförmån av Skatteverket och därmed beskattningsbar. Kvar finns ett visst socialt stöd i form av anhörigräffar under pågående utlandsmission. Dessa arrangeras vanligen vid två tillfällen i samverkan mellan förbandspastorn och personalchefen och där ges också information om verksamheten utomlands. Vissa kontingentschefer skickar också på eget initiativ ut informationsbrev till de hemmavarande familjerna.

I många andra länder är dock olika former av stöd till militära familjer något närmast självklart. Särskilda familjestödsorganisationer finns idag etablerade i exempelvis Belgien, Nederländerna, Tyskland, USA, Kanada och Danmark. I en översikt av dessa organisationer skriven av den nederländske forskaren René Moelker (2005) betonas behovet av ett breddat perspektiv på utlandstjänstgöringens speciella förhållanden, ett perspektiv som bör inkludera både den som tjänstgör och dennes familj.

Betydelsen av stöd i samband med utlandstjänstgöring har också allt mer kommit att uppmärksammas av den svenska Försvarsmakten, vilket uppdraget att genomföra denna studie exemplifierar. Här, liksom i andra länder, är anledningarna flera. En är att anhöriga idag ställer större krav på olika former av hjälp och stöd under partners utlandsvistelse. En annan, och sannolikt än viktigare fråga för försvaret, är familjestödets betydelse för rekryteringen, något som också ofta understryks i utländsk forskning (Bourg & Segal, 1999, Moelker, 2005).

2 Den som tjänstgör har dock rätt till ”leave”, dvs. ledighet. Under en sex-månaders mission sker detta vanligen vid två-tre tillfällen med vardera en till två veckors ledighet.

3 Personligt samtal med överste Mats Ström.

Den fortsatta framställningen är indelad i tre delar. I den första delen presenteras syfte och frågeställningar samt tillvägagångssätt vid datainsamlingen. Här ingår också ett avsnitt om utländska studier av "military families". I del två presenteras resultaten från intervjuer med tre svenska par och en kvinna som intervjuats före, under och efter utlandstjänstgöring. I den tredje och sista delen presenteras huvudinnehållet i det familjestödsprogram som sedan länge tillämpas i Kanada. Rapporten avslutas med några sammanfattande slutsatser och rekommendationer.

Syfte och frågeställningar

Studiens övergripande syfte är att bidra till ökad kunskap om behov och möjlig utformning av ett svenskt familjestödsprogram. De frågeställningar som studien söker besvara är följande:

- Vilka behov av ett organiserat familjestöd under utlandstjänstgöring upplevs bland studiens informanter?
- Vilka skillnader kan konstateras avseende hur behovet av familjestöd varierar med familjens sammansättning, erfarenhet av tidigare missioner, befintligt anhörigstöd mm?
- Vad kan Sverige lära av andra länder, här med fokus på kanadensiskt familjestöd och samtida europeisk forskning.

Militära familjer i tidigare forskning

Familjen och försvaret - två giriga institutioner

Som tidigare antytts, lyfter många officerare idag fram att man ibland slits mellan arbetsgivarens önskemål och familjens behov. Detta gäller inte minst i samband med tjänstgöring utomlands. Inom forskning som speglar anställdas roll i försvaret är denna konflikt dock inte ny. Enligt en numera närmast klassisk beskrivning, ursprungligen myntad av Lewis Coser, representerar försvaret och familjen två "giriga" institutioner, vilka båda har stora anspråk på den enskildes tid och engagemang (Coser, 1974; Segal, 1986). Senare har denna konflikt framställts som en tävlan mellan dessa institutioner (Bourg & Segal, 1999). Dessa författare menar också att denna tävlan intensifierats på senare tid, vilket de främst tillskriver två utvecklingstrender. Den ena är den dramatiska ökningen av antalet yrkesarbetande kvinnor. Den andra, och delvis kopplad till den första, är den förändrade synen på fädernas närvaro i familjesfären, vilket innebär ökade krav på männen att aktivt delta i familjens angelägenheter och att, allmänt sett, satsa mer av sina resurser på familjen.

Bourg och Segal menar att försvaret har en nyckelroll när det gäller att minska denna tävlan. I en stor enkätundersökning som riktade sig till 11 000 försvarsanställda och 3000 partners stationerade på baser i 34 olika amerikanska stater, studerade dessa forskare sambandet mellan upplevelsen av organisatoriskt familjestöd och inställningen till den amerikanska försvarsmakten som arbetsgivare. Det man fann var att förekomsten av en familjepolicy på

”Vi borde också få medalj”

förbandsnivå hade en tydlig positiv effekt på attityden till försvaret som arbetsgivare, både hos de anställda och hos deras partners. Forskarna noterade också att det fanns en samstämmighet inom respektive par dvs. båda parter var antingen nöjda eller missnöjda med arbetsgivarens hänsyn till familjen. Intressant nog fanns ingen skillnad i upplevelsen av konflikt mellan arbete och familj beroende på om partnern var yrkesarbetande eller arbetade i hemmet. Det mest centrala resultatet var dock den ovan nämnda slutsatsen, att samsynen hos paren också färgade deras inställning till det amerikanska försvaret som arbetsgivare (Bourg & Segal, 1999).

En intressant fråga är om samma konflikt mellan försvaret och de anställda och deras familjer finns också i Sverige. Till likheterna hör att det även här finns stora förväntningar på officerare att acceptera exempelvis kommenderingar och förflyttningar med kort varsel, något som är än mer uttalat om man går tillbaka i tiden. Flyttningsplikten har historiskt sett utgjort vardagen för svenska officerare, och är förhållandevis unik i jämförelse med andra yrken. Att konsekvenserna av denna många gånger inneburit påfrestningar för de militära familjerna, har också tidigare beskrivits (se t.ex. Borell, 2004).

Till skillnad från förhållandena i många yrkesarméer, som USA:s i exemplet ovan, har de tvingande inslagen här kommit att luckras upp. Då ett stort antal förband idag har lagts ned, lever man inte heller i lika stor utsträckning inom ”den militära sfären”. Jämfört med den situation man befann sig i under stora delar av förra seklet, kan man säga att Försvaret därmed spelat ut sin roll som ”total institution”⁴, och att kontrollen över officersfamiljernas liv minskat. Även i USA har liknande förändringar förutspåtts. I sin beskrivning av officersyrkets framtida utveckling förutsåg sociologen Charles Moskos i slutet på 1980-talet en ominriktning från ett institutionellt, värdebaserat yrke, till ett yrke vilket som helst, eller, uttryckt på annat sätt, från ’institutional’ to ’occupational’ (Moskos & Wood, 1988).

Idag kan man ändå, trots ovan beskrivna ökade frihetsgrader rörande flyttningsplikten, möjligen tala om en tillbakagång vad gäller de svenska militära familjernas villkor. Den ökade betoningen på internationell verksamhet har medfört både kortare inställelsetid för vissa militära enheter (exempelvis Nordic Battle Group) och allmänt sett mer uttalade förväntningar på personalen att delta. Bortavaron från familjen är nu också betydligt längre än tidigare kommenderingar i samband med t.ex. övningar, och ofta kombinerad med stor oro och stress hos de anhöriga. Den hemmavarande partnern förväntas också klara den extra arbetsbörda som en långvarig frånvaro av partnern innebär. Försvaret som girig institution kan därmed sägas ha återkommit i en ny skepnad. Att

4 Begreppet hänför sig ursprungligen till Erving Goffman och betecknar en institution där alla aspekter av individens liv kontrolleras och regleras av auktoriteter i organisationen (Borell, 2004 s. 211).

detta kan komma att påverka rekryteringen av såväl officerare som kontraktsanställda, i den mån det inte redan gjort det, är en inte alltför vågad gissning. Just rekryteringen är också ett av huvudskälen till att man i många andra länder infört särskilda stödprogram för familjerna. Hur man inom tidigare forskning resonerat kring just stödets betydelse för rekryteringen berörs något utförligare här närmast.

Om familjestöd och rekrytering

Med referens till erfarenheter i Nederländerna skriver den holländske forskaren René Moelker (2005) att det knappast kan gynna försvarets framtida rekrytering om det sprids en uppfattning att utlandstjänst närmast per automatik leder till försämrade relationer och familjeförhållanden. För att även fortsättningsvis kunna rekrytera den önskade personalstyrkan, såväl kvalitativt som kvantitativt, bör således frågan om familjestöd tas på stort allvar. Samma slutsats drar Bell, Schumm & Martin (2001), som också understryker att den hemmavarande partnern ofta har stort inflytande på beslutet om framtida tjänstgöringar. Bourg & Segal (1999), som refererats till ovan vad gäller sambandet mellan familjestöd och inställning till försvaret, menar att rekryteringsmöjligheterna är intimt förknippade med hur relationen mellan arbete och familj hanteras. Vikten av balans mellan dessa livssfärer bedöms också öka i takt med att försvaret numera måste konkurrera med fler arbetsgivare på arbetsmarknaden än vad som tidigare varit fallet.

Av särskilt intresse är också att kvalitén i relationen arbete och familj även sägs påverka de militära enheternas effektivitet. Kirkland & Katz (1989) visar i en annan amerikansk studie, att enheter som tar familjens problem på allvar uppvisar bättre prestationer under tjänsteutövningen, har mindre frånvaro och färre disciplinåtgärder. På motsvarande sätt ökar sannolikt en välfungerande situation hemma de anhörigas stöd för tjänstgöringen som helhet. Betydelsen av anhörigas stöd understryks inte minst i Woodruffs (2004) forskning, som visar på att stödet från familjen ibland kan vara det enda som håller soldaternas motivation uppe.

Om behovet av familjestöd

Familjestöd – en definition

Den definition av familjestöd som används i denna studie överensstämmer med den som Moelker (2005) refererar till och som också används i det nederländska försvarsdepartementet:

“Family support is the fullness of facilities and provisions within the frame of personnel support, which can alleviate the task of support of the partner that is stayed behind, during the employment of the soldier”.“Help (support) must be understood as spiritual, mental, juridical and material help, but also help for solving ordinary problems”. (Moelker 2005, s. 5f).

Moelker skriver att det är av stor vikt att definiera centrala nyckelbegrepp i familjestödsdiskussionen och att visa att stödet kan vara både materiellt, socialt och emotionellt. Det som möjligen saknas i definitionen ovan, och vars betydelse berörs på flera ställen i denna rapport, är att även den partner som tjänstgör utomlands kan vara i behov av stöd kring familjerelaterade problem.⁵

5 Frågan är om denna definition även borde inkludera en tidsaspekt, uttryckt som t.ex. ”före”, ”under” och ”efter” tjänstgöringen, liksom en specificering av begreppet ”familj”.

Stressfaktorer i samband med utlandstjänstgöring

De flesta familjer har förhöjd stressnivå

I två tidigare studier (Moelker & Van der Kloet, 2003; Tomforde, 2005) visas att flertalet militära familjer upplever en väsentligt höjd stressnivå under tjänstgöringsperioden. Detta förhållande upphör ofta inte heller efter missionens slut, då återanpassningen i sig kan kräva lång tid och utsätta relationen för stora påfrestningar. Det är inte ovanligt att det uppstått nya rutiner under den tid familjen varit decimerad och strukturer och styrkebalanser kan ha ändrats. Inte minst kan relationen mellan makarna ha förändrats under frånvaron. Forskarna menar, att även om graden av upplevd belastning varierar från familj till familj, så finns ändå ett likartat mönster i den emotionella stress som samtliga familjer genomgår. Denna beskrivs som en stresscirkel, vars startpunkt är när beskedet om utlandstjänsten kommer och som kanske slutar en lång tid efter hemkomsten. Signifikant är att denna cirkel inrymmer stressorer av många slag, alltifrån oro för att något ska hända i missionsområdet till praktiska problem i vardagen.

Olika stress under olika faser

Som ovan nämnts varierar den stress som den som tjänstgör utomlands och dennes familj upplever över tid. I en omfattande intervjustudie med partners till anställda i Bundeswehr, genomförd av den tyska socialantropologen Maren Tomforde (2005), beskrivs stressens karaktär under olika faser. Hon tycker sig kunna urskilja fyra olika faser, men det finns också forskare som tyckt sig kunna urskilja ännu fler (De Soir & Lemal, 2003). Tomforde skriver att fasen före avresan är mycket emotionellt krävande, speciellt för de familjer som saknar tidigare erfarenhet av utlandskommendering och därför inte vet vad som väntar. En av respondenterna i Tomfordes studie menade att denna period endast var en enda lång väntan, då man varken hade mannen hemma eller i missionsområdet:

[...] Currently, it is as if he had left long ago, apart from the fact that he comes home for a few days now and then'. (Tomforde, 2005 s. 5).

I en annan studie vid SOWI (Socialwissenschaftliche Institut der Bundeswehr), (Biehl, Keller & Tomforde, 2005) framkom att osäkerheten och anspänningen inför utlandstjänsten i flera fall ledde till såväl emotionella utbrott som psykosomatiska besvär. Fem av de trettio kvinnor som intervjuats, uppgav att deras partner hade visat tecken på svartsjuka och börjat kritisera dem för småsaker. Kvinnorna upplevde dock att männens svartsjuka klingat av efter några veckor, när männen märkte att kvinnorna fortsatt fanns där för dem. Tomforde menar,

att om denna typ av reaktioner hade varit föremål för en mer öppen diskussion, och i ett tidigt skede ingått i den information som riktades till familjerna, kunde de negativa reaktionerna troligen ha dämpats (Tomforde, 2005). Värt att notera är dock, att vissa kvinnor i studien även upplevde den tyska familjestödenhetens informationsbroschyrer som alltför fokuserade på problem och att förekomsten av problem togs för givet. Dessa kvinnor, som själva uppfattade situationen som ganska oproblematiske, kände sig därför som avvikande från normen och hade svårt att identifiera sig med beskrivningar och rekommendationer.

Kommunikation och kontakt viktigt

Behovet av frekvent information och kommunikation framstår som gemensamt för alla familjer och inte minst för soldaterna på plats. Det räcker inte med vetskapen om en planerad hemresa i form av "leave", eller att separationens utsträckning i tid är fastställd, utan viktigast är att man kommunicerar på ett sätt som överbryggar den första tidens emotionella desorientering och ensamhet (Ender & Segal, 1996). Lever den fortlöpande kontakten mellan den som tjänstgör och den hemmavarande partnern inte upp till förväntningarna, kan detta resultera i ökad stress, besvikelse, missförstånd och resignation, vilket kan bli svårt att hantera innan man återses.

Tomforde (2005) visar att tekniska problem eller snabbinsatta operativa uppdrag utan möjlighet till kontakt med hemmet, snabbt resulterar i ökad stress hos den hemmavarande parten, dessutom i en kanske redan ansträngd situation. Som tidigare nämnts, finns också ett tydligt samband mellan personalens motivation på plats och en välfungerande situation på hemmaplan (Pittman, Kerpelman & McFayden, 2004; Rosen & Durand, 1995; Woodruff, 2004). Andra studier (Biehl, Keller & Tomforde, 2005; Moelker & Van der Kloet, 2003) visar också att den stress som förknippas med utlandstjänstgöring inte bara genomgår olika faser, utan också att den frånvarande personen saknas i rollen som vän, partner, familjemedlem, far osv.

Av de många familjeband som påverkas, framhålls den förändrade relationen till barnen vara något av det svåraste att hantera. För den frånvarande kan det handla om att inte kunna delta i barnens fritidsaktiviteter och för den hemmavarande parten om avsaknaden av "egen tid" (Moelker, 2005).⁶ Majoriteten

6 Studien berörde 2000 militära män och kvinnor som deltagit i KFOR 1, SFOR 1 och UNFICYP under 1999, vilka tillfrågades om att delta i en enkätundersökning, något som 423 personer samtyckte till. Av dessa var 66% gifta och drygt hälften av dessa (56%) ingick i en "kärnfamilj" med barn. Medelåldern var 34 år och det genomsnittliga tiden för relationen var 12,5 år. Cirka en femtedel (22%) utgjordes av soldater och majoriteten av deltagarna var inte yrkesofficerare. Beträffande psykisk ohälsa hos den hemmavarande partnern, hade 1% upplevt extrem depression och 18% nämnde känslor som hopplöshet, förtvivlan, tomhet och nedstämdhet.

”Vi borde också få medalj”

underströk också vikten av att försöka hålla en nära och tät kommunikation under missionen.

Det är inte ovanligt med separationer efter en utlandstjänstgöring, även om det ur metodologisk synvinkel naturligt nog är svårt att avgöra om detta berodde på utlandstjänstgöringen, eller om denna mera förvärrade problem som redan fanns under ytan. I den studie som ovan refereras av Moelker (2005) uppgav 3% av de par som deltog att de hade separerat efter tjänstgöringen, en siffra som vid jämförelse med andra studier dock ter sig förhållandevis låg. (Se exempelvis Schumm, Bell & Gade, 2004).

Behovet av stöd varierar

Behovet av stöd uppvisar stora variationer, både mellan länder och mellan enskilda familjer (Moelker et al., 2007). I vissa fall överväger behov av materiellt (praktiskt/ekonomiskt) stöd, i andra fall är behoven främst av social och emotionell karaktär. Hur den hemmavarande partnern hanterar eventuella påfrestningar beror också av individuella förhållanden och på graden av stöd från umgängeskrets, anhöriga m.fl. I en jämförande studie bland anhöriga och försvarsanställda i fem länder fann forskarna, att samtidigt som uppslutningen bakom ett väl utbyggt familjestöd var stor, så fanns här också en intressant dubbeltydighet:

“Family support is very much appreciated, but people tend to think that it is more useful for others than for themselves.” (Moelker et al., 2007 s. 1)

Sammanfattningsvis menar forskarna att frågan om hur familjestödet skall organiseras för att vara optimalt effektivt är mycket komplex beroende på de stora variationer som finns i de individuella behoven.

Konsekvenser för barnen

Konsekvenserna av utlandstjänstgöring för barnen ges nedan en något utförligare beskrivning. Området i sig är mycket omskrivet i forskning om militära familjer, även om det i många av studierna fortfarande efterfrågas mer forskning. Jensen, Martin & Watanabe (1996) har kartlagt reaktionerna på separation hos 383 barn och deras föräldrar före och under Operation Desert Storm. Resultatet av studien, som metodologiskt byggde på självrapportering, visade att många av barnen till de kommenderade föräldrarna upplevde - förhöjda symptom på depression och att detta även gällde de hemmavarande föräldrarna. Det föreföll också som om pojkar och mindre barn var särskilt utsatta för effekterna av den ene förälderns frånvaro och en ökad uppmärksamhet på detta är också en av studiens rekommendationer. Forskarna betonar vida-

re, att parallellt med stöd till de utsatta barnen, bör samtliga familjemedlemmar genomgå behandling för att resultatet skall bli så positivt som möjligt.

En litteraturgenomgång av studier av separationen mellan barn och föräldrar i samband med utlandstjänstgöring har gjorts av Applewhite & Mays (1996). Forskarna inleder med att betona hur forskningen på området närmast uteslutande varit inriktad på studier av frånvarande fäder, men att dessa likväl ger insikter om den problematik och speciella dynamik som är förbunden med separationer inom militära familjer. Applewhite och Mays skriver vidare, att även om det blir allt vanligare att barn måste anpassa sig till separation från sina föräldrar också i "vanliga" jobb, så kan inget jämföras med den utdragna separation som barn i militära familjer måste stå ut med. Forskarnas syfte var att jämföra barn som separerats från modern respektive fadern, ett ditills utforskat område. Resultaten bedömdes viktiga för att kunna hjälpa barn med problem på bästa sätt. Rent allmänt visade barnen i undersökningsgruppen fler beteendestörningar än barn i en kontrollgrupp. Ett resultat från studien var dock att reaktionerna hos barn som separerats från modern inte tog sig andra uttryck än de från barn som separerats från sin far, något som forskarna menar tar udden av många omhuldade stereotyper. Deras litteraturgenomgång visar också att separationens längd påverkar barnens förmåga till anpassning och att svårigheterna verkar öka vid längre separationer. Detta resultat stöds också av tidigare forskning kring separation från mödrar inom det civila arbetslivet (Applewhite & Mays, 1996 s. 27).

Ytterligare två amerikanska studier som studerat separation mellan föräldrar och barn har genomförts av Kelley, Herzog-Simmer & Harris (1994) och Kelley, Smith, Jarvis, Bonney & Gaffney (2001). I den första studien var undersökningsgruppen 118 kvinnor i flottan och deras familjer. Resultaten visade, att de kvinnor som förberedde sig för utlandstjänstgöring upplevde en ökad stress förknippad med föräldrarollen och att även deras barn var mera oroliga än barn till mödrar som var stationerade hemma. Mycket tydligt framträdde också ensamstående mödrars oro för barnomsorgen under frånvaron. Det som särskilt lyftes fram som ett viktigt område för fortsatta studier var också påverkan på barnen.

I den tyska studien (Tomforde, 2005), som upprepat refererats till ovan, hade de deltagande hemmavarande kvinnorna varierande åsikter om barns roll under utlandstjänstgöring. De som inte hade barn såg detta som en fördel, beroende på den stress som en frånvarande pappa kunde skapa hos barnen. Dessutom hade de sitt oberoende intakt och endast sig själva att bry sig om. Inom denna grupp fanns dock också kvinnor som ansåg att barn eventuellt hade kunnat göra mannens frånvaro lättare att bära. Bland kvinnor som hade barn fanns de som instämde i denna senare uppfattning, men också de som upplevt det svårt att ha hela ansvaret som ensamstående förälder. Tomforde

"Vi borde också få medalj"

efterfrågade också barnens reaktioner. Det hon fann var att även små barn, i åldern två - fyra år, uttryckte stark saknad efter den frånvarande föräldern, liksom också äldre barn och ungdomar. De senare hade dock hjälp av att de förstod situationen bättre och kunde lugnas genom extra aktiviteter och genom brev och telefonsamtal.

Metod och genomförande

Den svenska empiriska delen har formen av en case study där några familjer följts och intervjuats vid tre tillfällen i anslutning till en mission. Utländska erfarenheter har insamlats genom litteraturgenomgång, intervjuer och studiebesök. Tillvägagångssättet beskrivs mer detaljerat här närmast.

Den svenska studien

Metod

Studien planerades som en undersökning i tre faser. Detta innebar att deltagarna skulle intervjuas vid tre olika tillfällen, före, under och efter respektive missions genomförande.⁷ Intervjuerna var halvt strukturerade med i förväg utformade frågeområden och frågeställningar. Stort utrymme fanns dock för den enskilde att ta upp egna områden och reflektioner. Samtliga intervjuer har bandats och har därefter skrivits ut i det närmaste ordagrant. Valet av frågeområden har inspirerats av tidigare forskning kring militära familjer (Moelker, Andres & Poot, 2007; Tomforde, 2005). Datamaterialet har strukturerats utifrån innehållsanalys eller ”meningskategorisering” (Kvale, 1997). Detta innebär att (a) koda materialet, (b) dela upp det i enheter och (c) söka efter mönster, trender och övergripande teman.

⁷ En av deltagarna intervjuades dock endast vid ett tillfälle, efter tjänstgöringens slut. Denna informant tillkom för att representera en tidigare saknad kategori, nämligen unga deltagare utan barn.

”Vi borde också få medalj”

Genomförande

De två första intervjuomgångarna genomfördes under 2007 (februari respektive juli-augusti), medan den tredje (efter hemkomsten) genomfördes under februari 2008. Tiden per intervju har varierat mellan 30 min och 1 ½ timme. Beträffande intervjuerna med männen under tjänstgöringen (studiens fas 2) har en intervjuats på Camp Victoria i Kosovo och en med tjänstgöring i Afghanistan via e-post. Ytterligare en informant, även han tjänstgörande i Afghanistan, intervjuades under en s.k. ”leave” i Sverige. Kvinnorna intervjuades under fas 1 i hemmet. Övriga intervjuer (fas 2 och 3) har genomförts i hemmet, på allmän plats eller i Förvarshögskolans lokaler.⁸

Undersökningsgrupp

Deltagare i den svenska studien är tre par och en kvinna i ett samboförhållande (4 kvinnor och 3 män). Valet av dessa grundades på olikhet, dvs. att deras specifika förhållanden kunde tänkas resultera i olikartad syn på behovet av familjestöd under utlandstjänstgöring. I samtliga fall var det männen som deltagit i utlandstjänstgöring. Två av männen var yrkesofficerare medan den tredje var civilanställd. En av dem tjänstgjorde i en operativ befattning medan de två övriga innehade stabsfunktioner. Familjesituationen för deltagarna såg ut på följande sätt: Två av paren hade två barn i åldrarna 6 - 11 år och ett par hade tre vuxna barn som alla flyttat hemifrån. I det par där endast kvinnan intervjuades saknades barn. Två av paren var gifta, en kvinna var sammanboende och ett par var skilda sedan ca ett år. Namnen på deltagarna förmedlades av Högkvarteret och i ett fall av Officersförbundet. En utförligare beskrivning av deltagarna ges i appendix 2.

Den kanadensiska studien

Den information som berör Kanadas stöd till militära familjer har insamlats på två sätt:

- a) Intervjuer. Tre intervjuer med kvinnliga officerare ur den kanadensiska armén har genomförts. Formen var gruppintervju och dessa samtal bandades ej. Två av officerarna var gifta och hade två barn vardera, medan den tredje var ensamstående utan barn. Den intervjuguide som här användes innehöll färre frågor än de svenska motsvarigheterna, och var specifikt inriktad på officerarnas personliga erfarenheter i kontakter med det kanadensiska familjestödssystemet.

⁸ Intervjuerna har genomförts av författaren, med undantag av ett av paren som intervjuats av Eva-Lena Tedfeldt, FHS. Beroende på praktiska omständigheter har då mannen vid ett tillfälle och kvinnan vid ett tillfälle besvarat frågorna via e-post.

- b) Studiebesök. Tre studiebesök har genomförts; ett vid The Royal Military College (Kingston), ett vid ett lokalt familjestödscentrum (Kingston) och ytterligare ett vid det kanadensiska högkvarteret för familjestöd (Ottawa), the Canadian Forces Personnel Support Agency. Den sistnämnda enheten ansvarar för policyutveckling, rådgivning och allmän "service" till de lokala familjestödscentren samt för ekonomisk revision och uppföljning av de projekt och aktiviteter som genomförs. Avsikten med studiebesöken var främst att genomföra intervjuer men, beträffande familjestödscentret, även att få en bild av hur ett lokalt familjestödscentrum ser ut och fungerar i praktiken.

Resultat av den svenska studien

Nedan redovisas några av resultaten i den svenska studien. Resultaten presenteras i form av citat och kommentarer till dessa. Citaten från kvinnorna markeras med (K) och citat från männen med (M). De namn som används är fingerade.

Före utlandstjänstgöringen (FAS 1)

Sammanställningen inleds med några citat som speglar synen på officersyrket. Här framgår även att beslutet att genomföra utlandstjänst till dels grundats på arbetsgivarens förväntningar.

Om förväntningar på utlandstjänstgöring från Försvarmakten

'Nu är det väl så för den som blir anställd idag, men när X blev officer så var det inte så. Men samtidigt, om man står och utbildar unga killar och uppmanar dom att åka iväg, och så har man inte själv varit ute. (...) Det är ju en trovärdighetsfråga. Att testa om det man pratar om håller, det förstår jag verkligen'. (K)

'Vill du bli befördrad så är det nog bra att du gör det. Men många som är i karriären 35-45 har ju småbarn hemma. Det tror jag är ett stort problem. Och som man lever idag, många har barn men kanske man skilt sig och har ett nytt förhållande. Jag vet flera som har det lite komplicerat ur den aspekten. Det blir ju ännu mer kompli-

”Vi borde också få medalj”

cerat om du har barn varannan vecka, kanske med en f.d. sambo som inte har samma förståelse som den du lever med nu’. (M)

’Det kom fram under teamutbildningen. Om X garnison sätter upp en bataljon så förväntar sig ju chefen att vissa åker med. Det kanske inte är så populärt, men du känner att du måste åka iväg om du ska ha en framtid där’. (M)

Diskussioner i samband med beslutet

Den första fasen av utlandstjänstgöringen inträder redan när diskussionen om en eventuell ansökan kommer upp. I vissa fall finns det ett konkret erbjudande om en specifik befattning som man uppmanas söka, alternativt att man på eget initiativ eller via kontakter funnit en tjänst som man vill ha. När frågan först tas upp hemma kommer ofta frågor i stil med, ”Hur ska situationen kunna fungera rent praktiskt?”, ”Hur ska vi förklara för barnen?” etc. När besked om antagning sedan kommer ökar stressen och allvaret i situationen blir mer påtagligt. Gemensamt för barnfamiljerna var också att båda parter kände osäkerhet kring hur allt skulle komma att bli, i och med att det var den första mission man varit med om.

Både männen och kvinnorna framhåller dock att beslutet är något man tagit tillsammans och alla delar upplevelsen av att det är ordentligt förankrat hos båda parter.

’Jag kanske inte har tyckt att Afghanistan var det allra roligaste men han tyckte det var mest spännande. Jag har ställt vissa krav: Ska du åka ska du göra det nu och inte när vi har tonårstjejer, och så länge mina föräldrar är någorlunda friska och kan hjälpa till. Sen ville jag inte att han skulle åka under vinterhalvåret’. (K)

’Vi kom väl ganska snabbt fram till det. Min fru sa, ”känns det bra för dig så kör vi”’. (M)

För den familj som har vuxna barn och dessutom erfarenhet av tre tidigare missioner är situationen delvis en annan.

’Det var ju bara positivt. Han blev jätteglad för det här i och med att det var 10 år sen sist, och kanske sista chansen nu, så det var bara att lyckönska. Det passade så bra i tiden, det är sommar. Det hade blivit mycket mera ensamt om han hade åkt på vintern’. (K)

Kvinnan i det yngre paret upplevde situationen delvis annorlunda.

’När han ringde upp mig på jobbet och sa att han skulle åka, kände jag: Jag gör vad som helst bara han inte åker. Först kände jag mig nästan arg och sviken. Men om han vill åka, och det är ju något

han har sagt hela tiden, får jag acceptera det, för han kommer åka. Så det var bara att gratulera och säga, ”kul att du kom med”. Och så får man jobba med sig själv och inte vara sur och bitter’. (K)

Beskedet till barnen det svåraste

Det som föräldrarna med yngre barn lyfte fram som det absolut svåraste med utlandstjänstgöringen, var hur man skulle informera barnen och hur dessa allmänt sett skulle hantera pappans frånvaro. Hur förklarar man bäst varför man ska åka? Vad är det man ska göra? Varför kommer man vara borta under lång tid? etc.

’Det är ju det som är det svåraste, och också det som min fru tycker är svårast och som vi har pratat mycket om: Hur ska man hantera och presentera något sånt här för den här åldersgruppen? Vad förstår barn etc.? Vad är en bra approach?’. (M)

’Jag tror varken Jonas och Elin egentligen har förstått och har något begrepp om hur lång tid han kommer vara borta. Det kommer komma längre fram. De förstår att han kommer vara borta länge, men vet inte vad länge egentligen innebär’. (K)

’(...) Vi har tagit fram det lite successivt att jag kommer att vara borta och det är ju inte något ovanligt att jag är det. Jag har ju alltid varit borta mer eller mindre. På ett vanligt utbildningsår är jag ju borta 20 veckor i alla fall. Så det är dom ju vana vid. Men att det är så här länge, med drygt två månaders intervaller’. (M)

’Det är en ganska stor skillnad på Christina 7 1/2 och Isabella 5 1/2. Christina tänker lite mer, kanske mera som person då. ”Är det farligt?” frågade hon. ”Ja, det kan det vara”. ”Kan man dö?” osv. Jag svarade att det kan man, men att det kan man också göra här hemma. Jag försökte föra över det mera på det här om varför jag åker dit, det här barnspåret då. Att många barn i Afghanistan har det svårt och att de inte har några kläder. Att vi ska hjälpa dem. Jag inbillar mig att det är bra för deras förståelse’. (M)

Situationen för familjen med vuxna barn är återigen annorlunda. Båda makarna ser här endast positiva sidor med mannens utlandstjänstgöring, något som indirekt berikar båda parter och som också kan inspirera barnen att våga ta annorlunda steg.

’Barnen upplevde det nog väldigt positivt också, tror jag. Att ena föräldern vågar göra något annat och att bryta loss och vara modig. Där tror jag man kan ge barnen någonting också. Att man inte behöver vara så rädd i sin lilla värld... (...) kanske våra barn törs det också då. Att göra något annorlunda. Även om det inte är precis det här’. (K)

”Vi borde också få medalj”

När man i samma familj ser tillbaka på tidigare missioner framhålls främst de sämre kommunikationsmöjligheterna och färre antal hemresor. Här upplevs en enorm skillnad jämfört med idag. Familjens boendeform och, relativt sett, traditionella arbetsfördelning har också varit en underlättande faktor i samband med mannens tjänstgöringar utomlands.

’Då fanns det ingen e-mail och sms, utan vi skickade brev till varandra. Och det var väldigt roligt tycker jag. Och sen det här med att träffas igen. Vi har ju varit tillsammans så länge, nästan hela våra liv. Och då tror jag också det kan bli en kick i äktenskapet, att vara ifrån varandra och att göra något annat’. (K)

’Vi har alltid haft förmånen att bo i tjänstebostäder där vi varit hyresgäster trots att vi bott i hus. Och det är väl det som har varit tryggheten, att jag vet att händer det något så kommer det någon och fixar det. Är det vinter vet jag att han kommer med traktorn och skottar och tittar till pannan. Så jag behöver inte ha den oron’. (M)

’Sen har väl jag haft största ansvaret för ja, hemmet, mat och skjutsning och så, så det blev inte så stor skillnad. (...) Han dammsuger, sköter bilen, räkningar och traditionella manskrejer och att allt praktiskt ska fungera. Nu hyr ju vi, så det är ju inget problem runt huset så. Men just det här med mat och tvätt och kök och de här kvinnliga sysslorna, de traditionella har ju jag skött, också när barnen var små’. (K)

Omgivningens reaktioner

Omgivningens reaktioner på beskedet om utlandstjänstgöring är inte alltid positiv. Stödet från den inre cirkeln förefaller mer självklart än från personer som man har en ytligare kontakt med.

’Den har varit bra. Min pappa har ju varit officer, så det fanns ju där någonstans och är inte så konstigt för honom och inte för min mamma heller. Och Peters föräldrar, ja de stöttar honom i det han gör ungefär. Vårn ring närmast har bara sagt ”ja, säg till om det är något”. (K)

’Utanför den inre cirkeln har det varit några reaktioner från andra som har varit värre. Till exempel fritidsfröknar som säger saker som att: ”Men hur kan han åka? Har man skaffat en familj har man ju valt det och då måste det vara det som gäller”. Sådana saker, en massa tyckanden helt enkelt. Tyvärr sa denna dagisfröken detta inför Isabella också, så det var lite tokigt. Det är mer sådana uttalanden från människor man kanske inte känner riktigt, som inte är ens vänner, men som ändå är sådana man har kontakt med, som kanske kan uttrycka sig lite plump’. (K)

'Från omgivningen sen, det var så klart inga klackar i taket, men dom flesta har nog gått och väntat på det. Sammanfattningsvis känner jag att jag har ett stort stöd. Och så klart från kollegor också. Där är det närmast något självklart. "Grattis! Kul". (M)

'Det är lite grann att man måste försvara hans val. (...) Även barnen tycker jag. Jag kan gärna ta det, det är okej, men det är onödigt att dom ska behöva ta det, dom kan inte hjälpa att dom har en pappa som är officer. En del av våra kompisar har väl frågat också. Vissa kollegor till mig är väldigt ifrågasättande. (...) "Men hur kan han och hur tänker han?", speciellt när det har varit mycket på TV'. (K)

'Min mammas kommentar var störtskön: "Men han kommer väl hem över jul?" "Nej, han kommer inte hem över jul. Det är krig där nere, han är inte där för nöjes skull". (...) Hon gillade inte det här. Men när hon såg att jag tog det så bra, blev hon lugnare'. (K)

I intervjuguiden ställdes också en fråga om kompensation. Diskussioner i linje med detta verkar inte ha varit något uttalat bland informanterna. Kvinnan i paret utan barn kommenterade först att detta var något de aldrig ens pratat om och att hon nog skulle uppfatta det som en form av mutförsök. Hon minns dock att hennes sambo, efter att beslutet var fattat, erbjöd sig att betala hela hyran under hans frånvaro för att ge henne lite mer ekonomisk rörelsefrihet. De åkte också tillsammans på en charterresa och spa-weekend, saker de normalt inte "unnade" sig och som han bekostade. Möjligen förekommer liknande mera outtalade uppgörelser i flera av relationerna, även om man ogärna ser på det i termer av just kompensation. Frågan om reciprocitet lyfts fram i tidigare forskning utifrån flera aspekter, men främst i form av att man sätter upp gemensamma mål för användningen av det tillskott som en utlandstjänstgöring ofta innebär för familjens ekonomi.

Utbildningstiden på Livgardet

När den sex till åtta veckor långa förberedande utbildningen på Livgardet väl startade visade det sig att det vara svårt för de informanter som var bosatta i Stockholmsområdet att kombinera denna med ett "vanligt" familjeliv. Den främsta anledningen sägs vara att deltagarna har mycket olika förutsättningar för hemresor, vilket skapar komprimerade utbildningsdagar. Ett större antal veckopendlar från andra städer och inom denna grupp vill man jobba så intensivt som möjligt. Idealt för dem är att komma tidigt på måndag morgon och åka hem sent torsdag kväll. De som bor i Stockholm är i sin tur mer intresserade av att jobba åtta timmar per dag för att sedan komma hem till familjen, något som visade sig svårt att genomföra i praktiken. Att genom flexitid, eller

”Vi borde också få medalj”

andra lösningar, ta igen förlorad tid upplevdes också svårt, för att inte säga omöjligt, då det rådde ett hårt tryck på lokalerna och stora delar av undervisningen är obligatorisk.

’Det har ju varit jättebra. Komma (hem) på torsdag och åka på måndag morgon’. (M)

’Som stockholmare ska man ju försöka runda av ett familjeliv också, så jag hade ju varit mycket mer intresserad av att jobba åtta timmar per dag, fem dagar i veckan, för att komma hem’. (M)

’Jag visste inte att man skulle jobba så mycket och att dagarna skulle vara så långa att det i princip skulle omöjliggöra ett föräldraskap under den här tiden. Jag är skyldig henne ett stort tack. Det har jag sagt till henne också’. (M)

’Vi är ju tidsbegränsat, och rent formellt sett, placerade på Högkvarteret med Livgardet som arbetsort. På Högkvarteret har man flextid, men det gäller inte oss. Det hade ju varit bra för min del. Men det är å andra sidan svårt att veta hur man ska ta igen den när man har 48 eller 56 timmars arbetstid per vecka. Det är mycket obligatorisk närvaro och så är dom väldigt chokade ute på Livgardet för de har ju både Afghanistan, Kosovogänget och den vanliga värnpliktsutbildningen. Vartenda logement är knökat och alla utbildningsfaciliteter är fullbelagda. Det är också ont om plats på skjutbanor osv. så det finns egentligen inget slack där heller’. (M)

’När man hade 48 timmar ledigt tillsammans, som man ska göra så bra som möjligt, skapar det stor stress. Vi upplevde det båda som ganska jobbigt. Vi bråkade, det var mycket tjafs och mycket stress som kom ut och mycket frustration inför att han skulle åka från bådas håll. Det som allmänt sett var jobbigast var nog tiden innan han åkte iväg skulle jag vilja säga’. (K)

Under tjänstgöringen (FAS 2)

Kontakten med hemmet

Beroende på var man tjänstgör ser kontaktmöjligheterna olika ut. Något samtliga understryker är att frekvent kontakt har stor betydelse, inte minst underlättar det för barnen.

’Men det har varit lite till och från. Från början var dom väldigt ledsna och från början ringde han i princip varje kväll när det gick

och ringa och sa godnatt. Men så vart det vissa kvällar när det inte gick och det kunde gå flera dar innan det gick att ringa igen. Och då kunde det också vara så där att "Mamma, varför ringer inte pappa?". Man försöker förklara att det kanske inte går att ringa, men man vet heller inte själv riktigt varför. Det är svårt att hantera ibland, att de blir ledsna och man vet inte vad man ska säga'. (K)

'I början var det så. Men det har mattats av och nu är inte det lika akut längre. Nu kan de mera fråga om pappa har ringt ikväll? "Nej, han har inte ringt", "Nä hä", och så är det inte så mycket mer med det. Dom vet att han ringer igen när han kan. Så dom har på något sätt vant sig, det var värst i början. Det är väl det som har varit mentalt jobbigast att ta hand om'. (K)

'Nu är jag på ett ställe där det är svårt att hålla kontakten. Man jobbar ju mycket, så jag kommer inte kunna berätta så mycket om mitt jobb, vare sig vad jag gjort eller vad jag kommer att göra. Så jag tror för min del att jag har inte så mycket input att ge. Däremot kanske tjejeerna har mycket att berätta om vad dom har gjort och så. Så det kommer nog kännas väldigt konstigt. En mest lyssnande roll där'. (M)

'En sak som jag verkligen vill understryka är att se till att kommunikationen hem fungerar. För det underlättar så fruktansvärt mycket. Det var det som gjorde att jag upplevde det att det gick ganska bra ändå faktiskt'. (K)

'Man pratar inga djupare känslor utan det blir ju mest vad som har hänt och så. Kollar läget att allting är bra och så'. (K)

Här nedan speglas främst kvinnornas upplevelser av förhållandena under männens utlandstjänstgöring. Ibland är erfarenheterna mer positiva än förväntat, ibland kommer svårigheter från håll man inte förutsett. Barnens reaktioner förefaller vara det svåraste att hantera.

'Överhuvudtaget tror jag det har fungerat bättre än vad jag hade trott att det skulle göra. Jag hade nog föreställt mig att det skulle bli mer praktiskt strul runtomkring, med barnpassning i och med att jag är ensam'. (K)

'När det har varit mycket skriverier i tidningar och på TV om Afghanistan tycker jag det är jobbigt. Men så länge jag inte hör någonting och jag kan vara struts om dagarna bara, har det funkat bra'. (K)

'Det som har varit jobbigast kan man säga, är just det här när barnen har blivit ledsna. Vad säger man för att det ska bli bättre, när det inte finns så mycket man kan säga som gör att det kan bli bättre'. (K)

”Vi borde också få medalj”

Barnens reaktioner

Just barnens reaktioner var ett område som barnfamiljerna hade särskilt mycket tankar och oro kring. Efterhand skulle det dock visa sig att en första orolig fas kom att övergå till ett stabilare skede av anpassning till de nya förhållandena.

’Barnen har accepterat att han är borta. Jag trodde att det skulle vara mera gråt och tandagnissel än vad det har varit. Det har det varit ibland, men jag väntade mig mer strul, att det skulle bli mera tjafs och bråk hemma och att de inte skulle acceptera beslut man tagit, och säga ”Ja, men så skulle inte pappa tycka”, mera sånt. Men det har inte kommit upp över huvudetaget, inte en enda gång’. (K)

’Dom har nog accepterat situationen väldigt, väldigt bra och på något sätt accepterat att prata i telefon som substitut för att träffas. Och nu har det varit sån tur att det har varit väldigt lätt att ringa, det har varit få tillfällen där det inte har gått, någon gång när telefontrafiken havererat, men det var högst tillfälligt’. (K)

(Du var lite orolig för hur Elin skulle acceptera det här?)’Det var vi nog bägge två men det har varit precis tvärtom, den som har reagerat mest är Jonas. Det blev vi nog lite förvånade över båda två. Elin är också ledsen, men hon är mer den här personen som visar ut sina känslor (...). Jonas håller saker och ting mycket mer inom sig. Han är den som, när Anders åkte i den första svängen, efter några veckor hade ett sånt här riktigt utbrott när han var otröstlig. Och det hade vi väl förväntat oss att det var Elin som skulle ha den typen av reaktion. Men det har inte kommit’. (K)

’Det är väldigt intressant att ju närmare det är att han kommer hem måste dom tala om för alla vi känner och på sjukhuset och alla lärare i skolan att, mamma kan ingenting men pappa han kan så mycket, han kan smörja mycket bättre, han lagar mycket bättre mat, han kör bil, alltså allting gör han mycket, mycket bättre men det är något man får ta, det är så det är’. (K)

(Kan du se att de också är stolta över att han är borta och gör det här?)’Nej det tycker jag inte, tvärtom, dom ska aldrig bli militärer, aldrig, aldrig för militärer är inte hemma och dom gör farliga saker. Det kan komma någon stolthet ibland, att pappa har träffat ett fattigt barn någonstans. Men annars, dom vet inte, dom förstår ingenting av det här landet eller någonting’. (K)

Ett annat citat speglar vikten av att den nära omgivningen, här skolpersonal och barnens skolkamrater, får information om varför en förälder är borta under lång tid och att detta också hjälper de egna barnen att tala med andra om det.

'De fick också en viss stolthet att kunna berätta i skolan vad det är han gör. Anders var ju i skolan i både Elins och Jonas klass och berättade om sitt jobb när han kom hem första gången'. (K)

Som jämförelse kan nämnas, att det vid ett kanadensiskt familjecentrum beskrevs hur barnen ofta var väldigt stolta över den förälder som var utomlands och att man ofta skröt om vems förälder som hade den tuffaste tjänsten.

Anhörigrträffar⁹

En informant som deltagit i anhörigrträffarna beskriver hur hon upplever att dessa entydigt var riktade till vuxna och att aktiviteter anpassade till barn och ungdomar i princip saknades helt. Då många barn och ungdomar, och långt ner i åldrarna, idag är vana vid att själva söka information på Internet, reflekterar hon också över farorna med detta. Hon säger:

'Vi var ju på den här första anhörigrträffen, men det är ju ingenting för barnen, det är inte så himla kul när de är med och någon frågar: "Hur blir det om dom blir skjutna, finns det någon helikoptervård?", sådana där saker'.

'Har förstätt att det finns någon form av enklare stöd i någon form. Det är positivt, kanske inte utifrån min synvinkel, men från barnens. Om de kanske har möjlighet att träffa barn i samma situation. För jag känner ändå att jag har valt att hamna i denna situationen. Men det har inte dom. Så utifrån deras synvinkel skulle det vara positivt. Alla lever ju inte i kärnfamiljer heller'.

'Det är nog värre om de uppfattar att det finns information som dom inte får. (...) Då kan det nog bli så att de letar information själva på nätet som kanske inte heller stämmer med verkligheten. Och hur ska de kunna veta det?'

"Leave"-perioderna¹⁰

Rörande utformningen av de leave-perioder man haft under missionen, verkar det råda högst delade meningar om hur denna tid bör spenderas. Detta bekräftas också i tidigare forskning. Att komma bort från hemmavardagens kan upplevas som en befrielse, samtidigt som att bara "vara hemma" i andra fall lyfts fram som något positivt.

9 Dessa har karaktären av informationsträffar och genomförs vanligen vid två tillfällen under varje utlandsmission.

10 Se fotnot 2.

”Vi borde också få medalj”

’Det hade varit mycket bättre att bara vara hemma på leaven. Jag tror man uppskattar den tiden mer, än att åka iväg. För det kan man göra jämt’. (K)

’Det var tre ganska olika leave-resor. Vet inte riktigt vad som var bäst. Det var väldigt skönt att bara åka iväg med familjen och slippa andra släktingar. Alla tre hade sin tjusning och sin poäng. Det var jätteskönt att bara vara hemma den sista, det var det. Tror det var en ganska bra mix och man har ju lite sociala förpliktelser att fylla’. (K)

’Jag vet min fru sa att ”För min skull kunde du lika gärna varit borta sju månader i sträck, istället för att komma hem och stöka till det lite grann och bryta våra rutiner och sen när vi börjar bli lite vana att du är här, då åker du igen”. (M)

En av informanterna bloggade under namnet ”Kristina” på Officersförbundets Utlandsportal under den tid som hennes sambo genomförde en utlandsmission. Under denna period tog hon emot ett fyrtiotal mail, främst från flickvänner och sambos till personer som tjänstgjorde i Utlandsstyrkan, men även från officerare och soldater. Bland kvinnorna var det vanligt att man ställde frågor i linje med: ”Kommer det alltid att kännas så här hopplöst?” och ”Kommer jag vara så här ledsen i sju och en halv månad?” Det förekom också att man kommenterade bloggen i linje med: ”Det är så skönt att någon sätter ord på vad jag känner”. Själv kommenterar hon sina inledande veckor som ”ensam” på följande vis:

’Det kändes hopplöst. När man är lite yngre blir det en större sak att vara isär’.

Citaten ovan återspeglar det som är något av ett genomgående tema, såväl i utländsk forskning som hos de svenska informanterna, nämligen de stora olikheterna. Utöver faktorer som tidigare nämnts, t.ex. hemmavarande barn och befintligt socialt nätverk, påverkas upplevelsen av den egna livssituationen också av faktorer som ålder och tidigare missionserfarenheter (här kan man möjligen tala om ”separationserfarenhet”). Skillnaden i upplevelse förefaller exempelvis stor mellan den unga Kristina, som är van vid daglig kontakt och delad tillvaro med sin sambo, och den officersfamilj där mannen inom ramen för sin tjänst haft ett stort antal övningsdygn redan innan. På frågan till Kristina om Försvarsmakten kunde ha stöttat henne och fått henne att må bättre, svarade hon att hon inte trodde det. Främsta orsaken till att hon upplevde separationen som mycket stressande inledningsvis, hörde enligt henne själv troligen samman med att hon i princip flyttat direkt från föräldrahemmet till sin nuvarande sambo och inte var van vid att leva ensam. Inte heller har hon någon större tilltro till anhörigträffar i sin nuvarande form.

'Jag var väldigt ledsen. Även om min familj och hans familj bor jättenära. Det var tungt helt enkelt. Jag kände mig väldigt ensam och det kan ju inte Försvarsmakten göra något åt. Det är ju inte deras business, men något de kan göra är att underlätta kommunikationen. Men där har jag faktiskt inget att klaga på. Det var väldigt sällan linjen låg nere och jag kunde i princip prata med min sambo varje dag'.

'Jag tror inte det är fel att ha en ren anhörigräff redan innan de åkt iväg. Det är ju då dom flesta frågorna kommer. Men egentligen tror jag kanske inte att dom kan göra så mycket för oss unga tjejer som jag skulle ha uppskattat. Det är ju i alla fall inte alls samma behov som barnfamiljerna har. Vi kanske skulle uppskatta mer förbandsbundna träffar, kanske bara att ses ibland'.

'Man är ju inte oövervinnelig för att man får fyra tusen mer i månaden (i utlandstillägg, min kommentar). Man är inte det. Det är ju just den biten som Försvarsmakten behöver utveckla'.

"Fredsstyrkan"

Fredsstyrkan var namnet på en programserie som sändes på TV 4 med dokumentär känsla, där tittarna fick följa några personer ur Utlandsstyrkan i Afghanistan och deras familjer. TV-teamet var på plats i Afghanistan under samma mission som två av informanterna i föreliggande studie, även om de själva inte medverkat utan endast skymtade förbi i bild emellanåt. Att serien gav en tydlig känsla för förhållandena på plats lyfts fram i samtliga intervjuer.

'Programmet har ju varit jättebra då själva miljön visas. Lärare och andra i flickornas omgivning har nu fått se hur det är. Men också att vänner har ringt och frågat: "Om du visste att det var så där farligt, skulle han då fått åka?". Men jag svarar att det hade han nog'. (K)

Det framgår också i samma intervju att personalen vid det dagis, som tidigare varit kritiska till mannens utlandstjänstgöring, blivit betydligt mer positivt inställda efter att ha följt serien. Den äldsta flickan i en av familjerna, som tidigare inte pratat så mycket om detta, hade enligt sin lärare visat tecken på stolthet kring vad pappan gjorde och nämnt att hon sett sin pappa på TV. De män som ingår i studien, och som var på plats under inspelningen, har också gett uttryck för att serien är "okej" och ger en hyfsat rättvisande bild av verksamheten.

Efter hemkomsten (FAS 3)

Utlandstjänstgöring kan ur ett perspektiv ses som ett förhållandevis enkelt liv för den som åker iväg. Allt är sörjt för i termer av praktiska behov. De får tydliga order om var de skall infinna sig vid olika klockslag och behöver inte planera för morgondagen utöver vad som krävs inom ramen för tjänsten. Som framgått på flera ställen i denna rapport har dock utlandstjänsten också ett pris, både för de som tjänstgör och för deras familjer. Inte minst utgör återanpassningen en form av emotionellt efterarbete som ibland pågår långt efter hemkomsten. Några av de faktorer som påverkar denna tid är naturligtvis hur kommunikationen hemåt fungerat samt vad som skett i missionsområdet. I Kosovo har det t.ex. varit väldigt lugnt i missionsområdet, medan det i Afghanistan har förekommit både personskador och direkta hot mot kontingenten. (Ingen av deltagarna i studien har dock upplevt så allvarliga incidenter att det medfört ett personligt stödbehov efter hemkomsten).

Hemkomst och återanpassning

På frågan om vilka tankar och känslor man hade inför hemkomsten uppgav ingen av deltagarna i studien att de för egen del upplevde en förhöjd stress när hemresan väl närmade sig. Däremot noterade den hemmavarande partnern i familjerna med yngre barn att dessa var extra förväntansfulla. Nedan beskrivs några aspekter av familjernas återanpassningstid.

’Det är skönt att han är hemma. Och det har gått väldigt, väldigt fort. Jag trodde det skulle kännas mycket längre. Det är så när man är hemma och har massor att göra. Tiden bara rullar på’. (K)

’När det var en tredjedel kvar kände jag mig stressad inför hemkomsten. För då började jag fundera väldigt mycket. Det var när pers US (Personalavdelningen) var nere och delade ut den här broschyren: ”Att komma hem” som jag började känna lite ångest. Men det lade sig’. (M)

’Det kändes både roligt och lite jobbigt. Från att ha haft en total frihet kände jag mig nu bunden på nåt sätt. Jag kände annorlunda än de andra gångerna han varit iväg, kanske för att jag nu inte hade några barn hemma. Känslan av att jag måste anpassa mig, serva mer osv. gick över efter några veckor och det blev som vanligt igen. (...) Det som krävt mest energi är att komma in i vardagliga rutiner igen. Att anpassa sig till att man inte bara har sig själv att tänka på’. (K)

’Det tog någon dag eller några veckor och sen var allt som vanligt. Det är klart man tänker lite grann på att vi har det bra här i Sverige, men det är klart, man kan inte gå och fundera på det för mycket heller. Ibland

gör man ju det när man ser de här TV-programmen. Då är man ju tacksam för att är född och bor i Sverige. Nej det rullar på som vanligt. Vi har varit tillsammans snart i 40 år, så det finns inte så mycket att ändra på'. (M)

'Jag kände ingen oro, mer att jag såg fram emot det: Nu kommer avlastningen. Plus att det är skönt att slippa vara orolig'. (K)

Efter en utlandsmission har man som regel mycket semester att ta ut. Något som innebär allt ifrån ett par veckor upp till två månader då man "måste" vara ledig. Bland informanterna rådde delade meningar om huruvida detta var något positivt eller ej.

'Nackdelen kan vara att det behöver ältas en del. Å andra sidan kan jag tycka att det inte ältas så mycket på jobbet heller. Det är lite normalförfarande att folk kommer och går. Helt plötsligt är någon borta och så kommer den tillbaka och så ja ha. Det är inget ältande med automatik, men vill du så finns det ju kollegor som är beredda att lyssna'. (M)

'Jag tror det hade varit lättare om han hade fått komma tillbaka och börja jobba och älta med sina kollegor, som kan förstå honom på ett annat sätt'. (K)

'Jag tror inte det är någon bra grej att komma hem och vara ledig. Det är inte alls bra. Han hade behövt sina kollegor på en gång, och komma in i sitt jobb och sen vara ledig istället upplever jag. Det var ju så mycket som rörde sig i hans huvud som inte jag kunde...Jag ville ju bara att han ska komma hem och ta hand om huset och så...Så det är något jag kunde önska att han hade fått börja jobba direkt, men de får ju inte det. Det fanns ju en massa ledighet de måste ta ut'. (K)

En annan informant framhåller tvärtom att det var väldigt skönt att vara ledig i början och få viss egen tid då flickvän och barn var upptagna av skola och arbete. Tid då han kunde bara vara "improduktiv och tänka". En annan informant kommenterar sin egen situation med att det sannolikt är stor skillnad på att komma tillbaka till en tjänst som officer i Försvarmakten och till en civil arbetsplats, där det inte finns kollegor som delar ens erfarenheter. En annan intressant iakttagelse hos några av informanterna är att de självmant för fram en tydlig åtskillnad mellan att komma hem till familjen respektive till arbetet.

'Den första tiden var jag helt ledig. Min flickvän jobbade och barnen var i skolan. Jag njöt av att vara helt själv, det minns jag att jag gjorde. (...) Det var en väldigt skön tid, väldigt improduktiv, men jag tror jag behövde den'. (M)

'I och med att han varit ledig så länge har det inte blivit så att vi kommit in i vardagen. Däremot har jag märkt att jag inte är så stressad längre.

”Vi borde också få medalj”

Jag har bytt jobb samtidigt också, men kom på att det måste vara för att han är hemma och hämtar och lämnar på skolan. Och det har varit otroligt skönt’. (K)

’Sen när jag svarar på frågan om att komma in i vardagen, så svarar jag utifrån min privata hemmavardag. Det har varit tyngre att komma igång på jobbet. Det räckte att jag kom in på vårt första veckomöte och insåg att det inte hänt särskilt mycket här. (...) Arbetsvardagen var roligare på missionen än här’. (M)

’Från mitt perspektiv tycker jag att jag har haft ett jättebra jobb. Det är också ett enkelt liv. Tre mål lagad mat om dan, inga barn som ska till skolan. Hemmaplan är bara att släppa. Så jag ser det i vissa fall som återhämtning från min vanliga tjänst. Det låter absurt att åka på utlandsmission och vila upp sig, men så har det verkligen känts. Det har också varit ett avbräck att slippa mycket av den här managementdelen av min tid som går åt till administration med mera. Och ja, det jobbades mycket, men jag var ju så inställd på det också’. (M)

’Jag hade hemlängtan, det hade jag. Men sen tyckte jag det var ett så bra jobb jag hade, det var ju ett spännande och stimulerande jobb. Jag var så mentalt inställd på de här sju månaderna, men hade det varit ett år hade det också gått. Men hade jag fått förlängt fem månader hade det varit jättetuftt. Jag var mätt på det. Jag tyckte det var skönt att få komma hem’. (M)

’Dels har jag en längtan om att åka tillbaks. Men jag vet inte om jag längtar till något eller från något annat. Den största längtan har att göra med jobbet. Du är ju alltid på topp, i alla fall i mitt jobb, precis när du slutar. Jag skulle vilja ned och driva det här vidare. Kanske inte sju månader men tre månader. Delvis kanske kopplat också till att det är inte så mycket glitter och glamour i Försvarsmakten just nu. Det är nog det svåraste. Att komma in i jobbet tror jag. Hitta formerna där’. (M)

Att återknyta till barnen

Återknytningen till barnen har inte upplevts som något större problem. Dock har man i den ena familjen noterat en viss oro hos barnen i samband med en kortare tjänsteresa inom Sverige.

’Det har inte varit några problem alls. Känns som om han aldrig har varit borta. Lite knorr när han skulle åka till Landskrona över en natt:” Nej, ska du åka bort nu igen”. Då ser dom väl det som att han ska vara borta jättelänge’. (K)

'Jag var borta 6-7 veckor i taget och sen hemma två veckor och tycker ändå att vi hade en ganska bra kontakt. Jag upplever inte att det var något större problem. Att återknyta till barnen har gått jättelätt'. (M)

'Det blev väldigt odramatiskt. Att jacka in i vardagen har gått väldigt lätt. Trots att jag kom hem till ett nytt liv med delad vårdnad om barnen. Det var samma sak när jag var hemma på leave. Det tog inte särskilt lång tid att komma in i rollen som pappa och det här dagliga med barnen. Det gick snarare jättefort'. (M)

'Det som var jobbigt, var framförallt i början när barnen saknade honom, och att det som var min största farhåga skulle slå in, att relationen inte skulle återgå till att vara som vanligt igen när han kommit hem. Men det känns som om det har funkade väldigt, väldigt bra'. (K)

'För barnens del har det varit positivt. De har nog vuxit med hela det här. Dom har lärt sig att ta mer ansvar och varit hemma lite mer ensamma, som de har vuxit med också. Så det tror jag är en positiv sida av det, som inte hade kommit om vi hade varit hemma båda två, på heltid, menar jag'. (K)

Att också familjerelationerna mellan hemmavarande föräldrar och barn kan komma att påverkas, framgår av följande citat:

'En positiv effekt av att han har varit borta är att jag själv har fått en annan kontakt med Elin, som alltid varit pappas flicka, ändå sen hon varit jätteliten. Tidigare har hon alltid valt att vända sig till honom när det varit något, men nu har det luckrats upp lite grann då. Det kan man nog se som en positiv effekt av att han har varit borta, och hade kanske inte blivit så om han inte varit det'. (K)

'Barnen ser nog inte samma positiva effekt av att han har varit borta. De har inte visat att de har påverkats speciellt mycket egentligen. Men jag tror att det har i alla fall inte varit negativt att han varit borta. Jag tror att om man frågade dem skulle de säga att det hade gått bra, men om de fick frågan om vad de tyckte om han skulle åka ut igen, skulle de nog säga att de inte skulle vilja det. Deras mest bestående minne av det här är att han var borta väldigt lång tid, tror jag'. (K)

Relationen mellan vuxna parter

Den yngsta kvinnliga informanten refererar även till något som berörts kortfattat i teoridelen ovan, nämligen att vissa relationer inte överlever en utlands-tjänstgöring. Hon beskriver vidare att hon vet många andra flickvänner som liksom hon själv upplevde situationen som mycket stressande, även om hon framhåller som en positiv effekt att hon blivit mycket mer självständig under

”Vi borde också få medalj”

denna tid. Även hennes sambo har noterat och kommenterat denna förändring. Att såväl den som tjänstgör i Utlandsstyrkan som dennes partner genomgår en utveckling som kan komma att påverka balansen i relationen, framhålls både inom tidigare forskning och i flera fall i föreliggande studie. Ibland kan just denna aspekt av återföreningen leda till inledande anpassningssvårigheter och att den som åkt iväg inte upplever sig ”behövas” längre.

’Jag är mycket mer självständig nu än vad jag var tidigare. Det säger ju Olof också, han märker ju jättestor skillnad. Han märker att jag har skapat en egen vardag. Det är inte längre självklart att vi tillbringar lika mycket ledig tid tillsammans som tidigare då vi skapat en mix av den gamla och nya vardagen’. (K)

’Jag har nog blivit ännu mer självständig. Jag har i och för sig alltid varit väldigt självständig. Man kan själv. Måste man så måste man osv. Det löser sig’. (K)

Ytterligare utlandsmissioner

En fråga i den sista intervjurundan rörde de hemmavarandes inställning till ytterligare en utlandsmission. Svaren blev här i huvudsak positiva.

’Barnen blir ju större och större. Så dom kanske hanterar den här situationen bättre och bättre. Sen om de själva skulle ha synpunkter, det vet jag inte. (...) Utifrån den erfarenheten vi har nu skulle jag nog inte se något negativt i det’. (K)

’Baksidan finns ju kvar, av att det är kämpigt att bära hela ansvaret. Men jag har ju haft ett otroligt bra nätverk, det måste jag ju framhålla. Och det är ju otroligt viktigt att det också finns kvar, om han skulle åka ut igen. Men om jag kunde ha kvar det skulle jag inte ha några synpunkter. Men det är väldigt viktigt att det finns, alltifrån vardagsgrejer till vad som helst egentligen. Förutsättningarna måste vara desamma’. (K)

’Det beror på vad han skall göra. Ska han sitta inne på campen tycker jag det är helt ok, men ska han göra en massa farliga saker är det inte lika roligt... Men om det är något han hemskt gärna vill då får han väl göra det. Jag har frågat honom och han säger att han saknar det enkla livet’. (K)

Åtgärdsförslag från de intervjuade

Den positiva inställning till fortsatt utlandstjänstgöring som framkommit ovan innebär inte att också många önskvärda åtgärder framhålls. Inte minst gäller detta åtgärder som riktar sig till barnen.

'Det jag skulle vilja ha är någon form av Helpdesk. Läger pannan av, skulle det finnas ett servicenummer där man kan få hjälp. Kanske inte främst ekonomiskt men praktiska saker. Så är det väl biten med det sociala nätverket som är kopplad till den egna sociala situationen då. Och sen att det inte finns något förberett för barnen. Det var egentligen min fru som tyckte det var bedrövtligt. Jag har frågat runt lite, det finns ju ingenting'. (M)

'Vi har också pratat lite om det här med hushållsnära tjänster, men min fru tycker det är en principalsak'. (M)

'Mina föräldrar bor ju väldigt nära. Hade man inte haft någon stöttning någonstans ifrån, om man hade haft 100% ansvar hela tiden. Det tror jag hade varit tufft, om man hade haft föräldrar på en annan ort t.ex. (...) Det är en jättestor avlastning och en viktig bit i det här tror jag'. (K)

'Jag kan väl kanske sakna att man inte har förmågan att förklara saker och ting för barnen på deras sätt, som gör att dom förstår. Hur ska man uttrycka sig för att dom ska förstå vad det här är för någonting. Ibland känns det som att de nästan skulle behöva prata med något annat barn som har varit med om det här, som är i samma ålder. (...) Om dom förklarar vad dom menar med "länge"'. (K)

'Ett utbildningspaket för barn skulle ha varit jättebra. Och för min egen del att få veta, vad skulle hända om det värsta som hände dvs. om det som inte får hända händer. För jag vill gärna veta innan, för när man är i chock så kan man inte...så det är bra att få veta innan att så här och så här kommer det att gå till'. (K)

'Det handlar nog mycket om var man är livet, i vilken livssituation man befinner sig, och frivillighet, ålder och hur det ser ut runtomkring. (...) Sen måste man nog ha mera stöttning också när man är yngre. Och veta vad man ger sig in i, de unga killarna som ska iväg, föräldrar och fästmör och vilka det kan vara som behöver stöttning'. (K)

'Som det ser ut just nu känns det som om det inte finns någonting överhuvudtaget. Det behöver inte vara så avancerat, men att man också känner att man som anhörig kan ringa om smågrejer om det skulle kännas så. Att det inte behöver vara så att nån har dött för att man ska våga ringa. För det är så det står egentligen i pappren. Ring inte om det inte är någon som har dött. Om du måste ringa då'. (K)

'I så fall skulle jag vilja se det som en del av ett större paket, vilket också innefattar före missionen då. Kanske just det här med vanliga reaktioner. Jag tror det skulle vara bra. En annan enkel sak är det här programmet "Fredsstyrkan" som gick på TV 4. Det gav ju ändå en bild

”Vi borde också få medalj”

för min fru och barnen som kan konkretisera miljön och omgivningen på ett annat sätt’. (M)

’Information skickades hem till oss också, i samband med att en kille blev skadad. Så att vi skulle få en mer rättvisande bild än medias. Detta var en så himla enkel grej, som inte kostar någonting, men som gör så stor skillnad’. (K)

En av männen som genomfört utlandstjänst har reflekterat kring de särskilda krav som ställs vad gäller Försvarsmaktens arbetsgivaransvar:

’Som privatperson kan jag fundera över, vad är det som gör officersyrket så unikt? Vi har ju väldigt många ensamstående föräldrar i Sverige. Ensamstående kvinnor som är ensamma med hela försörjningsplikten och kanske egentligen inte har någon avlastning under hela uppväxten. Vad är det som gör att officerskollektivets har så speciella behov? Att deras anhörigas rätt till stöd är större osv? Så jag har lite svårt att argumentera för det egentligen. Nu finns det ju också förmånliga avdrag för hushållsnära tjänster och vi är ju inte särskilt underbetalda i Utlandsstyrkan’. (M)

Det kanadensiska familjestödssystemet

Som ovan nämnts ingår i denna studie en internationell erfarenhetsinsamling där Kanada står i fokus. Valet av Kanada beror främst på att man här, sedan drygt 15 år, har ett väl utbyggt stödssystem till militära familjer och att det också finns stora likheter mellan det svenska och kanadensiska försvaret inom många områden. Det gäller exempelvis policyarbeten inom personalområdet, såsom föräldraledighet, arbetsrätt och personalvård (www.forces.gc.ca). Det kanadensiska stödet omfattar all heltidsanställd personal, även den minoritet som inte regelbundet kommenderas till utlandstjänst och även reservofficerare.

Det kanadensiska familjestödsprogrammet etablerades 1991 och har som övergripande mål att öka livskvaliteten bland anställda i det kanadensiska försvaret. Utifrån de riktlinjer som initialt drogs upp, var visionen att erbjuda ett program som skapar trygga och välfungerande familjer som vid behov snabbt kan erbjudas ett professionellt stöd. Ett starkt uttalat mål var också att familjestödet skulle bidra till att ”öka det kanadensiska försvarets operativa effektivitet”. Sist, men inte minst, ville man stärka de militära familjernas situation och ställning i det omgivande lokalsamhället och att hjälpa familjerna att hantera den stress som är förbunden med den unika karaktären i militära familjers livssituation. En situation som dock successivt kommit att förändras, då man inte längre i samma utsträckning bor på eller i nära anslutning till förbanden.

”Vi borde också få medalj”

Ett familjestöd på förekommen anledning

Efter en något trevande start och inrättandet av det som kommit att utvecklas till dagens familjestödssystem, inträffade en rad händelser som fick den federala regeringen och försvaret att inse, att de initiala åtgärder man vidtagit inte var tillräckliga. Mer behövde göras för att stötta de militära familjerna. Pådrivande var några tragiska händelser som uppmärksammades i media. Dessa visade tydligt hur utsatta främst kvinnorna var, inte minst vid förekomsten av våld inom familjen. Att som kvinna inkomma med en anmälan var även mycket svårt, då detta också riskerade att förstöra partners karriär. I den slutna militära värld man levde, skulle man också själv löpa risk att frysas ut bland grannar och mannens kollegor om ord stod mot ord. I detta sammanhang restes frågor kring vad som var försvarets ansvar och skyldigheter och det stod klart att baserna behövde erbjuda stöd i mycket större omfattning än vad som dittills skett.

1997-1998 inträffade en händelse, som också den fick stor medial uppmärksamhet. Två officerare hungerstrejkade som en sympatiåtgärd med underbetalda officerare och deras familjer. Denna grupp sadas knappt ha mat på bordet, bodde på isolerade baser, vissa i dåligt underhållna och utdömda hus. I och med detta uppmärksammades de militära familjernas situation återigen och behovet av att i högre grad efterfråga vad de behövde. I förlängningen ledde dessa händelser till högre löner och också till att familjestödscentren fick större legitimitet, mer ekonomiskt stöd och direkt access till den lokale förbandschefen.

Försvarets nya ambition och utökade ansvar (“We have to look after our families”) har dock inte saknat kritiska röster. Vissa menar att här också finns en paternalistisk baksida som leder till ökad kontroll över den militära personalen. Det har också förekommit demonstrationer och protester med banderoller som: “You don’t own us - you can’t control us”.¹¹

Organisation och inriktning

Idag finns 33 stycken Military Family Resource Centers i Kanada samt tre i USA och fem i Europa. Programmet i Kanada har drygt 5,800 anställda. Systemet finansieras med statliga medel men av största vikt är också donationer från privatpersoner och företag. Donationer underlättas av att de är avdragsgilla i deklarationen. Det är inte ovanligt att denna del vida överstiger det statliga bidraget. Filosofin bakom familjestödsprogrammet är en betoning på lokala initiativ. Centrens styrelse fattar själva beslut om vilken slags verksamhet de vill bedriva och vilka program som skall erbjudas. Verksamheten är också

11 Personligt samtal med Dr. Alan Okros, april, 2007.

nära förbunden med det lokala militära förbandet och förbandschefen sitter ofta som ordförande i styrelsen. Dock ligger familjestödscentrens verksamhet formellt utanför den militära ”chain of command”. Detta är ett medvetet val för att man i händelse av tvister skall kunna hävda sitt oberoende och värna sin självständighet.

Centrens verksamhet riktar sig till följande grupper:

- Heltidsanställda försvarsanställda och deras familjer. Till ”familj” räknas make/maka, sammanboende, samt barn och ungdomar under 18 år.¹²
- Reservofficerare och deras familjer (enligt ovan).

Exempel på aktiviteter vid ett lokalt familjestödcentrum (Kingston)

Ur programmet för vuxna

Lyckad hemkomst (Successful Homecoming - Post-Deployment). Detta är en workshop för familjer som försöker återknyta kontakten efter utlandstjänstgöring. Här ingår även två utbildningsfilmer som berör problem som kan uppstå och hur man skapar en god kommunikation, dialog och förberedelse inför återanpassningsfasen.

Damernas och herrarnas utekväll (Ladies and Gentlemen's Night Out). Dessa träffar genomförs varje månad på olika restauranger och syftar till att bryta isolering och ge möjlighet att träffa nya människor. Under tiden erbjuds fri barnvakt och gratis mat till barnen.

Franskt café (Le petit café français). Ett mer anspråkslöst sätt att träffas för dem som har franska som första eller andra språk.

Ur programmet för barn och ungdomar

Öppet gym för olika åldrar Detta är en mötesplats för barn och ungdomar i åldrarna 8-12 år respektive 13-19 år.

Kämpa mot tristessen (Bust the Boredom). Ett specialprogram för barn mellan 8-12 år som genomförs varje vecka. Barnen får jobba med händerna, pröva ett hantverk, lära sig laga mat, spela spel och mycket annat.

Go Girls! Ett program för unga kvinnor mellan 12-17 år som här ges möjlighet att arbeta med självförtroendefrågor, träffa vänner, utöva en hälsosam livsstil och inte minst – ha roligt! Go Girls! syftar till att ge unga kvinnor möjlighet att lära känna sig själva samtidigt som de stärkts som kollektiv.

12 Noteras kan att denna definition inte innefattar ”frånskild”.

"Vi borde också få medalj"

Ur programmet för mindre barn

Egen lördagstid Barnpassning för föräldrar.

Kool Kids Gymnastikschema med aktiviteter för barn i åldrarna 5-7 år.

Dagis (Kindergarten) för barn mellan 0-5 år, samt öppen förskola varje dag mellan 0900-1200.

Förmedling av barnvakt.

Diskussion

I jämförelse med många andra länder har det svenska försvaret inte kommit särskilt långt när det gäller frågan om familjestöd i samband med utlandstjänstgöring. Det som nu görs är begränsat till viss ekonomisk ersättning,¹³ samt på den sociala sidan, anordning av anhörigträffar för den hemmavarande partnern. För den som tjänstgör genomförs en officiell återträff cirka sex månader efter hemkomsten, även om det är tveksamt om detta kan räknas som familjestöd. Att som i denna studie undersöka behovet av familjestöd hos några svenska familjer, och ge konkreta exempel på vad ett familjestödsprogram kan innehålla, kan då ses som ett första steg att bredda kunskapen inom området.

Behovet av familjestöd är väl dokumenterat i tidigare forskning och särskilda program har på senare år utformats i flera västeuropeiska länder. En bakomliggande orsak har varit övergången till yrkesarméer och kontraktsanställning av personal, men framför allt det ökade deltagandet i internationella missioner, vilket ofta innebär långvarig frånvaro under osäkra och ibland mycket riskfyllda förhållanden. Att detta skapar påfrestningar för de militära familjerna behöver knappast understrykas. I etablerade yrkesarméer som USA och Kanada har dessa insikter lett till mycket omfattande familjestödsprogram, av vilka Kanadas program här har exemplifierats mera i detalj. (För ytterligare information om amerikanska och kanadensiska förhållanden se www.militaryhomefront.dod.mil respektive www.cfpsa.com). Situationen för de militära familjerna har i båda dessa länder varit förhållandevis annorlunda i jämförelse med ”vanliga” familjers, då man fram tills nyligen, i hög grad levt på de militära baserna. (För svenska familjer, som lever geografiskt utspridda, innebär det ibland långa avstånd att delta i anhörigträffar och eventuella nätverksträffar osv).

13 Utlandstillägget är idag 3 000 kr. Har man hemmavarande barn, ett eller flera, får man ytterligare 4 000 kr.

”Vi borde också få medalj”

Den mest centrala skillnaden mot svenska förhållanden är dock att dessa två försvarsmakter utgör yrkesarméer, där enskildas inflytande över tid och frekvens för utlandskommendering vanligen är mycket begränsat och resurser därför måste satsas på familjestödsverksamheten. Motiven till dessa satsningar kan då ses som en kombination av personalvård och marknadsmässiga motiv; att värna om livskvaliteten för de militära familjerna och att gynna rekryteringen i en tid av allt hårdare konkurrens på arbetsmarknaden.

I en tid av ökad kontraktsanställning även inom det svenska försvaret finns det dock även här mycket som pekar på vikten av att ta familjestödsfrågan på allvar. De svenska familjer som följts i denna studie beskriver också i stort sett samma bekymmer, stress och stödbehov som framkommit i utländska studier. Utöver att ha ”nån att ringa” för att lösa akuta praktiska problem, efterfrågar man förekomsten av ett mer strukturerat socialt stöd. Intressant att notera är dock att man framhåller detta som mer viktigt för andra, än för egen del. Något alla anhöriga gemensamt efterfrågar är dock tillgång till aktuell information. Dagens anhörigträffar är en början, men fyller idag mer funktionen av tillfällig informationsspridning än nätverksbyggande. Dessa träffar upplevs inte heller som lämpliga för mindre barn att närvara vid.

Just barnens situation framhålls som kanske det mest kritiska stödbehovet hos de svenska familjerna i denna studie. Både männen och kvinnorna oroar sig för hur barnen skall reagera, hur mycket de förstår av orsakerna bakom separationen och saknaden efter dem är stor också för den som är utomlands. Hur andra länder, t.ex. USA, utvecklat kontaktmöjligheterna med familjen genom att tillåta t.ex. webbkameror, blir här viktigt att lära av och eventuellt kopiera. (Vid ett studiebesök på Camp Bondsteel i Kosovo, framkom exempelvis att det var vanligt att man på detta sätt höll kontakten med barnen och t.ex. hjälpte till med läxläsning på distans).

I denna studie saknas information från svenska kvinnor i internationell tjänst. Detta samtidigt som intervjuerna med kvinnliga officerare i Kanada antyder att konflikten mellan föräldraroll och utlandstjänstgöring kanske är speciellt stor för denna grupp. (De kvinnliga kanadensiska officerare som intervjuats var dock överlag mycket nöjda med det kanadensiska stöd som idag erbjuds). I fortsatt forskning föreslås därför att ett större och bredare underlag bör samlas in där även kvinnliga anställda i internationell tjänst ingår. Ett initiativ till kartläggning har här redan tagits av Officersförbundet¹⁴ och delar av

14 Av svaren framgick att man i drygt en tredjedel (40 procent) av de småbarnsfamiljer som ingick i studien, ställde sig negativa till framtida utlandstjänstgöringar. Drygt två tredjedelar (69 procent) av småbarnsfamiljerna uppgav också att de hade önskat hjälp från Försvarsmakten med att starta och administrera ett kontaktnätverk. Ett annat resultat var att nästan hälften (42 procent) av de som var sammanboende med någon som gjort utlandstjänst, hade upplevt någon form av fysiska eller psykiska besvär under tiden missionen pågick. Flera familjer uppgav också att deras partners haft problem med återanpassningsfasen till ett liv hemma. Dessa problem framträdde i högre grad bland dem som tjänstgjort i Afghanistan än till exempel i Kosovo eller Liberia (www.officersforbundet.se).

resultatet återfinns på www.officersforbundet.se. Soldathemsorganisationens verksamhet, som exempelvis innefattar stöd vid inrättandet av anhörignätverk bör även uppmuntras (www.soldathem.org) och det behövs en övergripande koordinering av de insatser som olika aktörer genomför. Det blir även intressant att beakta resultatet av den slutrapport som Veteranpolitikutredningen levererar i oktober 2008 (för ett delbetänkande se SOU 2007:77).

Sammanfattningsvis finns mycket som tyder på att konsekvenserna av utlandstjänstgöring för de anställda och deras familjer och anhöriga bör ges ett ökat fokus i framtiden. Viktigt är dock att konsekvenserna av utlandstjänstgöring speglas ur många olika perspektiv och blir föremål för kontinuerlig uppföljning, snarare än att då och då belysa scenen. Ett intensifierat samarbete med utländska forskare inom området är också betydelsefullt och etablerade kontakter finns redan inom FHS. Situationen för svenska familjer i samband med utlandstjänstgöring har hittills varit ett eftersatt område, samtidigt som redan denna begränsade studie indikerar behov av ett utökat svenskt stöd i framtiden.

Sammanfattning av behov av familjestöd

- Information, böcker och broschyrer kring hur man bäst hanterar beskedet till barnen. Vad förstår barn i olika åldrar? En annan närliggande fråga är hur man ska förhålla sig till omgivningen (dagis, skolpersonal, kollegor m.fl.) och deras reaktioner, där mediabilden av uppdraget kanske skapat ett ifrågasättande.
- Anhörigträffar kan anordnas tätare, och även före tjänstgöringen då behovet av att ställa frågor kan vara stort.
- Ett nödnummer av helpdesk-karaktär bör finnas för att hantera såväl reparationer och materiella ting som mindre kriser inom familjen. Det bör också finnas ett nummer att tillgå när man mera vill ”prata” med någon, utan att något allvarligt behöver ha hänt.¹⁵
- Ett system med mentorskap/kontaktperson bör inrättas, där någon med tidigare erfarenhet av utlandstjänst besvarar enklare frågor. Behovet finns främst hos familjer som saknar tidigare erfarenhet av utlandstjänstgöring, men även hos dem som flyttar till förbandsorter där de saknar ett eget socialt nätverk.
- Något som är gemensamt för alla familjer är behovet av mer information. Vissa bataljonschefer har på eget initiativ skrivit nyhetsbrev till familjerna, något som varit mycket uppskattat. En dygnet-runt-öppen informationslinje skulle ytterligare fylla detta behov.

15 Soldathemsorganisationen erbjuder från och med årsskiftet 2008 en telefonrådgivningsservice under kontorstid på vardagar. Organisationen erbjuder också hjälp med att starta anhörigföreningar (www.soldathem.org).

”Vi borde också få medalj”

- Kontaktmöjligheterna under missionen varierar i olika missionsområden och bör överlag underlättas. Utökade tekniska möjligheter finns att tillgå, t.ex. webkameror, men är idag inte tillåtna. Detta kan jämföras med situationen på den amerikanska Camp Bondsteel i Kosovo, där föräldrar kan läsa läxor med sina barn på distans.
- Några efterfrågar ett erkännande från Försvarsmakten, eller åtminstone en ”verbal medalj” till den hemmavarande partnern för det merarbete och den påfrestning som utlandstjänst innebär.

Referenser

- Applewhite, L.W. & Mays, R.A. (1996). Parent-Child Separation: A Comparison of Maternally and Paternally Separated Children in Military Families. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 13(1), February.
- Bell, B., Schumm, W.R. & Martin, J.A. (2001). *How Family Separations affect spouse support for a military career: A preliminary view from the U.S. Army*. Presented at the Biennial International Convention of the Inter University Seminar on Armed Forces and Society, 19-21.10: Baltimore.
- Biehl, H., Keller, J. & Tomforde, M. (2005). Den eigentlichen Einsatz fährt meine Frau zu Hause. Belastungen von Bundeswehr-Soldaten und ihren Familien während des Auslandseinsatzes. In: G. Kümmel, Gerhard (Ed.). *Diener zweier Herren: Soldaten zwischen Bundeswehr und Familie*. Peter Lang: Frankfurt am Mein, 79-107.
- Borell, K. (2004). *Disciplinära strategier. En historiesociologisk studie av det professionella militärdisciplinära tänkesättet*. Stockholm: Militärhögskolan.
- Bourg, C. & Segal, M. W. (1999). The Impact of Family Supportive Policies and Practices on Organizational Commitment to the Army. *Armed Forces and Society*, 25(4), 633-652.
- Coser, L. (1974). *Greedy Institutions: Patterns of Undivided Commitment*. New York: Free Press.
- De Soir, E. de. & Lemal, L. (2003). Impact de missions de longue durée sur les militaires et leurs proches Impact de missions de longue durée sur les militaires et leurs proches. *Revue francophone du stress et du trauma*, 3(4), 235-239.
- Ender, M.G. & Segal, D. R. (1996). Mail to the foxhole: Soldier isolation, (tele) communication, and force-projection operations. *Journal of Political and Military Sociology*, 24(1),83-104.
- Jensen, P. S., Martin, D. & Watanabe, M. D. (1996). Children's Response to

- Parental Separation during Operation Desert Storm. *Journal of American Child Adolescence Psychiatry*, 35(4), April.
- Kelley, M. L., Herzog-Simmer, M.A. & Harris, M. A. (1994). Effects of Military-Induced Separation on the Parenting Stress and Family Functioning of Deploying Mothers. *Military Psychology*, 6(2), 125-138.
- Kelley, M. L., Hock, E., Smith, K., Jarvis, M. S., Bonney, J.F. & Gaffney, M.A. (2001). Internalizing and Externalizing Behavior of Children With Enlisted Navy Mothers Experiencing Military-Induced Separation. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(4), 464-471.
- Kirkland, F.R. & Katz, P. (1989). Combat Readiness and the Army Family. *Military Review*, April.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitative forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Miles, M.B. & Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Sage: Thousand Oaks.
- Moelker, R. & Van der Kloet, I. (2003). Military Families and Armed Forces, a two sided affair. In: G. Caforio (Ed.). *Handbook of the Sociology of the Military*. New York: Kluwer Academic /Plenum Publishing, 201-224.
- Moelker, R. (2005). *Social Support Systems. A Theoretical Approach for Military Families Support Systems*. Paper delivered at Inter-University Seminar on Armed Forces and Society, 21-23.10: Chicago.
- Moelker, R., Andres, M. & Poot, G. (2007). *Supporting Military Families. A Comparative Study in Social Support Arrangements for Military Families* (Theoretical Dimensions & Empirical Comparison Between Countries). Netherlands Defence Academy: Breda.
- Moskos, C. & Wood, F.R. (Eds.) (1988). *The Military: More than just a Job?* Washington: Pergamon-Brassey's.
- Pittman, J., Kerpelman, J. & McFayden, J. (2004). Internal and External Adaptation in Army Families: Lessons from Operations Desert Shield and Desert Storm, *Family Relations*, 53(3), 249-260.
- Rosen, L. N. & Durand, D. B. (1995). The Family Factor and Retention Among Married Soldiers Deployed in Operation Desert Storm. *Military Psychology*, (7)4, 221-234.
- Schwarzkopf, N. H. (1992). *Er is geen held voor nodig*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij.
- Schumm, W., Bell, D. B. & Gade, P. Effects of a military overseas peacekeeping deployment on marital quality, satisfaction, and stability. *Psychological Reports*. 87(3, 1), 815-821.
- Segal, M.W. (1986). The Military and the Family as greedy Institutions. *Armed Forces and Society*, 13 (1), 9-38.

SOU 2007:77. *Delbetänkande från Veteransoldatutredningen. En svensk veteranpolitik, del 1. Ansvar för personalen före, under och efter internationella militära insatser.*

SOU 2008:91. *En svensk veteranpolitik, del 2.*

Tomforde, M. (2005). *The Emotional Cycle of Deployment*. Paper presented at the Inter-University Seminar on Armed Forces and Society -Biennial International Conference, 21– 23.10: Chicago.

Wallman, S. (1984). *Eight London households*. Tavistock: London.

Woodruff, T. (2004). *Family Salience*. Paper delivered at RC-01 Armed Forces and Conflict Resolution: Ankara.

Övrigt:

www.cfpsa.com, besökt 2008-07-02.

www.militaryhomefront.dod.mil, besökt 2008-07-02.

www.forces.gc.ca, besökt 2007-12-14.

www.folkochforsvar.se 2008-07 -02.

www.soldathem.org, besökt 2008-03-19.

www.officersforbundet.se, besökt 2008-07-01.

Sveriges försvar. Utgiven av Försvarsmakten, 2005.

Okros, A. (2007). Personlig kommunikation. 2007-04-23.

Ström, M. (2006). Personlig kommunikation 2006-12-14.

Appendix 1: Metod

Sociogram

Vid de olika intervjutillfällena har de informanter som följts före, under och efter tjänstgöringen ombetts att beskriva sitt sociala nätverk i ett sociogram¹⁶ (Wallman, 1984). Till detta användes en speciell form av intervjumatrix som specifikt syftar till att kartlägga informanternas sociala relationer. Instrumentet är utformat som ett antal ringar indelade i segment på ett vitt papper (se nästa sida). Ringarna betecknar kontaktfrekvens, där det egna hus hållet befinner sig i centrum och antalet kontakter blir allt färre ju närmare periferin man kommer. Genomförandet innebar rent praktiskt att man inom ramen för intervjuerna ingående diskuterade vilka de sociala kontakterna var samt deras frekvens. Utöver det fick informanterna kommentera i vilken mån dessa fungerat som aktiva stödresurser under utlandstjänstgöringen. Ett särskilt fokus fanns här på eventuella förändringar i kontaktnätets utseende och frekvens.

Resultatet visar att kvinnorna inte upplevde att deras nätverk ändrat utseende under männens frånvaro. Ett utökat socialt stöd hade erbjudits från omgivningen, vilket också kvinnorna framhöll som högst centralt för att över huvudtaget kunna bemästra situationen. Männens frånvaro hade inte inneburit någon ytterligare isolering.

På grund av praktiska omständigheter vid genomförandet, i kombination med urvalets ringa storlek, har underlaget i denna studie dock ansetts för

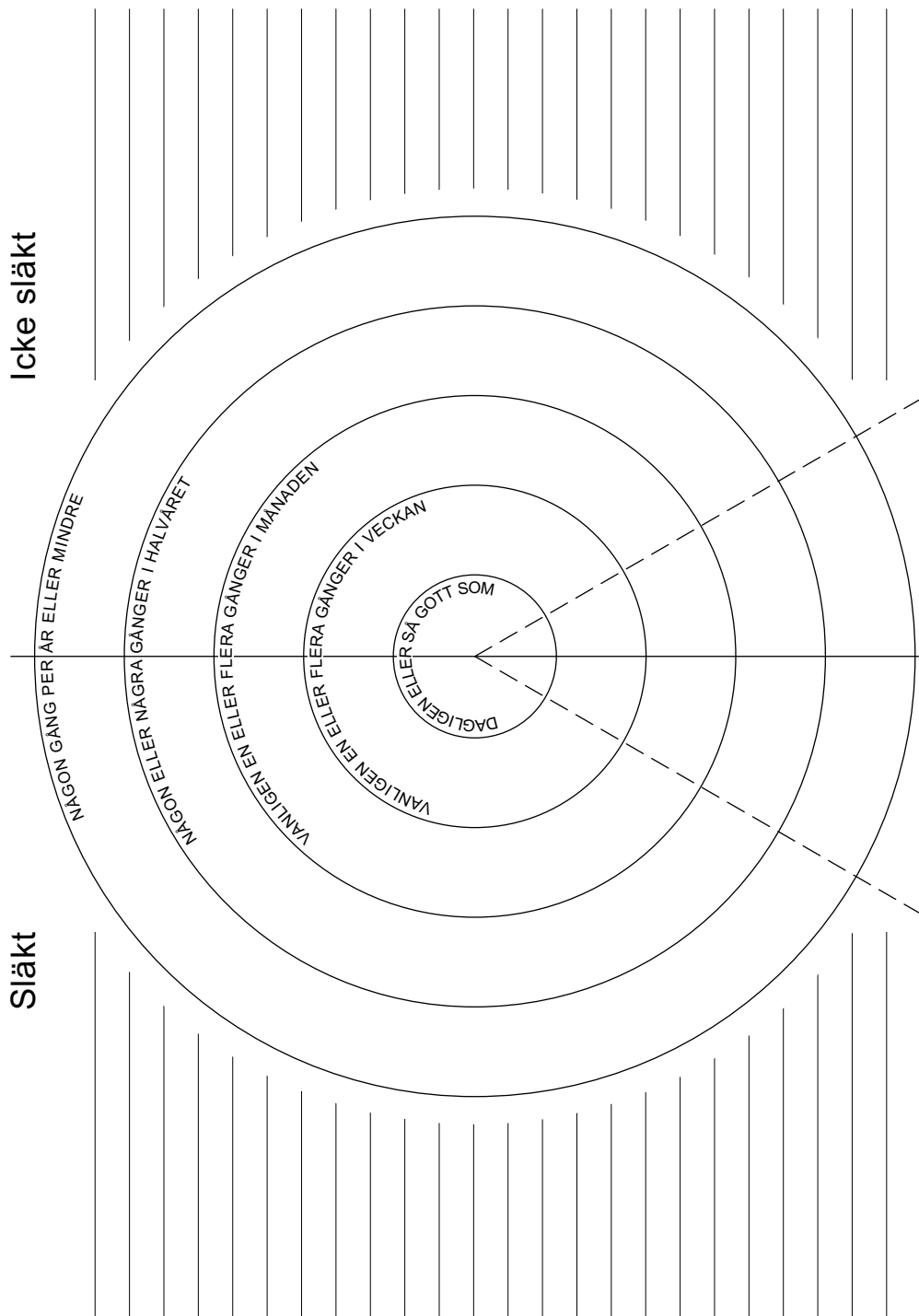
¹⁶ Den som genomför utlandstjänst har dock endast gjort detta vid ett tillfälle, då huvudfokus för sociogrammet varit eventuella förändringar i den hemmavarande partnerns kontaktnät/kontaktfrekvens under missionens gång.

"Vi borde också få medalj"

INSTRUMENT 3

Icke släkt

Släkt

begränsat för att några slutsatser skall kunna dras. Metodens förtjänster som komplement till intervjuer bedöms dock stora, varför framtida tillämpning i studier med liknande inriktning uppmuntras.

Appendix 2: De svenska informanterna mera i detalj

Larssons¹⁷

Larssons är skilda sedan ungefär ett år när den första intervjun genomförs. Paret har två barn, en flicka på nio år och en pojke på elva år. Kvinnan jobbar heltid på ett multinationellt företag i en ort med pendlingsavstånd till Stockholm. Mannen har tidigare arbetat som officer i många år men jobbar nu för en privat organisation. Tidigare bodde paret tillsammans i en villa utanför Stockholm, där mannen idag bor kvar medan kvinnan flyttat till en lägenhet i samma område. Barnen deltar i olika fritidsaktiviteter som kräver skjutsning med bil. Till skolan skjutsas barnen med bil eller så åker man emellanåt tunnelbana. Detsamma gäller då de ska träffa sina vänner. Paret har delad vårdnad om barnen efter skilsmässan enligt principen varannan vecka. Under mannens utbildningstid inför utlandsmissionen visade sig detta dock mycket svårt att genomföra i praktiken på grund av långa arbetsdagar och resvägar. Något som sammantaget inneburit att barnen under utbildningstiden i princip bott på heltid hos mamman på vardagarna och hos pappan på helgerna.

Det sociala nätverket runt kvinnan, avseende avlastning och socialt stöd, bestod under utlandsmissionen av barnens mor- och farföräldrar, samt en ny partner. Mannen tjänstgjorde i Kosovo och det var hans första utlandstjänstgöring.

17 Namnen är fingerade.

”Vi borde också få medalj”

Olssons

Olssons är gifta sedan sju år och bor i ett parhus i en förort till Stockholm. Paret har två barn (flickor) i åldrarna sex och åtta år. Kvinnan arbetade under tiden för mannens utlandsmission 80% som projektledare inom barnomsorgen med viss möjlighet att själv planera sin arbetstid. Mannen jobbade till vardags som officer på ett förband några mil utanför Stockholm. Kvinnans föräldrar bor cirka 500 meter från familjen, medan mannens är skilda och bor på annan ort. Det minsta barnet har besvär med astma vilket innebär en del extra omsorg. Båda barnen behöver skjutas till dagis, skola och fritidsaktiviteter. Kvinnans föräldrar bistår i stor utsträckning med hjälp vid skjutsning cirka tre gånger i veckan och sitter också barnvakt någon kväll i veckan. Mannens yrke som officer har även tidigare inneburit ett stort antal övningsdygn per år, varför barnen har en viss vana vid att han periodvis är borta.

Det sociala nätverket runt kvinnan avseende avlastning bestod utöver hennes föräldrar av en grannfamilj samt en väninna som bor i området. Mannens föräldrar kom på sporadiska besök och man hade kontinuerlig telefonkontakt.

Det var mannens första tjänstgöringsperiod i Utlandsstyrkan och han var placerad i norra Afghanistan.

Perssons

Perssons bor i utkanten av ett mindre samhälle i Mellansverige. Mannen arbetar inom svenska kyrkan. Kvinnan arbetar som lärare på en folkhögskola. Paret har varit gifta i över tjugo år. Tillsammans har de tre barn, vilka alla har flyttat hemifrån. Nyligen har familjen också utökats med barnbarn. Familjen har många fritidsaktiviteter och delar ett intresse för fysisk träning och resor. Då mannen varit på tre tidigare utlandsmissioner var båda parter väl förberedda på vad frånavar kunde innebära och kring detta hade man enbart positiva förväntningar. Tjänstgöringen sågs som ett välkommet och berikande avbrott i vardagen för båda parter. Familjen har levt hela sitt liv i en hyrd villabostad där en vaktmästare tar hand om många sysslor och rycker ut vid uppdykande problem.

Det sociala nätverket runt Perssons består av vänner, arbetskollegor, barnen och deras partners samt övrig släkt. Mannen var placerad i norra Afghanistan.

”Kristina”

Kristina kontaktades då hon beskrev sin situation under sin sambos utlandstjänstgöring när hon bloggade på Officersförbundets Utlandsportal. Hon har inga barn och är drygt 20 år gammal. Till vardags arbetar hon i en design- och

möbelaffär i en mellansvensk stad. Kristinas sociala nätverk i hemstaden där hon också är uppvuxen, är omfattande och inkluderar både ett stort antal vänner och sin familj som hon har på nära håll. Utöver det har hon god kontakt med sin sambos familj som också bor i samma stad. Kristinas sambo arbetar till vardags som officer på det lokala förbandet i staden. Mannen tjänstgjorde i norra Afghanistan och det var hans första utlandsmission.

Rapportserier

F	Forskningsrapporter
T	Utredningar och tekniska rapporter
I	Informations- och utbildningsmaterial
ACTA-D	Ingår i Försvvarshögskolans ACTA-serie

ILM-F. Forskningsrapporter.

Vetenskapliga rapporter.

ILM-T. Utredningar och tekniska rapporter.

Förstudier, utredningar, utvärderingar, metodrapporter och uppsatser.

ILM-I. Informations- och utbildningsmaterial.

Populärvetenskapliga rapporter för information och utbildning.

ACTA-D. Rapporter från Institutionen för ledarskap och management som ingår i Försvvarshögskolans ACTA-serie.

FHS/ILM-K, 651 80 Karlstad, tel: 054-10 40 30, fax: 054-10 40 21

FHS/ILM-S, Box 27805, 115 93 Stockholm, tel: 08-553 42 905,
fax: 08-553 42 900

"Vi borde också få medalj"

I Institutionen för Ledarskap och Management's rapportserier har följande utgivits:

ILM serie R. Research Reports. (In English) ISSN 1401-5641

- R:1** Eva Johansson. In a blue beret: Four Swedish UN battalions in Bosnia. (1997)
- R:2** Leif Carlstedt & Henry Widén. Officer Selection in the Swedish Armed Forces. (1997)
- R:3** Leif Carlstedt & Henry Widén. CTI - Commander Trait Inventory. English manual. (1998)
- R:4** Lars Andersson & Eva Johansson. Developing Military Leadership by Making Leadership Problems Visible. (1999)

Fr o m maj 2000 ingår vetenskapliga rapporter på engelska (tidigare Research Reports i R-serien) i F-serien.

ILM serie F. Forskningsrapporter. ISSN 1401-5633.

- F:1** Berit Carlstedt & Bertil Mårdberg. Prövning och validering av ett test-batteri för urval av värnpliktiga sonaroperatörer. (1996)
- F:2** Eva Johansson. I basker blå: Fyra svenska FN-bataljoner i Bosnien. (1996)
- F:3** Lennart Eriksson & Nils Wählin. Management- och ledarskapsforskning. (1996)
- F:4** Sven-Jacob Andersson. Konsekvenser av terroraktioner. Exemplet Telavåg. (1996)
- F:5** Marianne Björk & Gerry Larsson. Skottdramat i Falun. (1997)
- F:6** Nils-Åke Sjösten. Vuxenpedagogiska frontlinjer. (1997)
- F:7** Ebbe Blomgren (red.). Knog & Kneg. (Nytryck 1997)
- F:8** Claes Wallenius. Reaktionen och funktionsförmåga i samband med livshotande fara. (1997)
- F:9** Eva-Lena Tedfeldt. Svenska kvinnor i FN-tjänst. Åren 1988-1996. (1997)
- F:10** Peter Magnusson. Organisationskulturer i försvarsmakten. (1998)
- F:11** Jan-Erik Gustafsson & Bo Palaszewski. Datoriserad adaptiv testning för mätning av kognitiva förmågor. (1998)
- F:12** Eva Ullstadius & Berit Carlstedt. Utveckling av instrument för mätning av generell begåvning med klassisk och faktoranalytisk metodik för itemanalys. (1999)
- F:13** Ann Enander. Psykologiska reaktioner vid radioaktivt nedfall från en kärnenergiolycka – Ett svenskt beredskapsperspektiv. (2000)
- F:14** Gerry Larsson, Leif Carlstedt, Eva Johansson & Lars Andersson. Analysis of Leadership Dimensions: Combining Transformational and Functionalistic Approaches. (2001)

- F:15** Mattsson, P, A. Duglighetsmodellen 1988. En pedagogisk analys Stockholm: Försvarshögskolan. (2001)
- F:16** Haldén, E. Politikens förändrade villkor och medborgarnas nya preferensmönster vad gäller organisering och intresseyttringar. Stockholm: Försvarshögskolan. (2001)
- F:17** Olsson, A. & Ullreich Hedin, C. Motstånd och motivation - En undersökning av befälselevers och yngre officerares inställning till en fortsatt framtid inom Försvarsmakten. Stockholm: Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet och Ledarskapsinstitutionen vid Försvarshögskolan. (2001)
- F:18** Louise Weibull. ”Tjejmönstring” – Lyckad rekrytering eller lockad rekryt? – En studie av en ny rekryteringsdrive inom Försvarsmakten. (2001)
- F:19** Peter Tillberg. Kriterier på vad som utmärker en trovärdig ledarskapsutbildning – En undersökning om regler och lärande i Försvarsmakten. (2001)
- F:20** Sophia Ivarsson. Diskurser kring kvinnor i uniform – Om attityder till kvinnor som officerare och värnpliktiga bland män i försvarsmakten. (2001)
- F:21** Berit Carlstedt. Mönstring och uttagning till pliktjänst och dess relation till provresultat och psykologbedömningar – en jämförelse mellan svenskar och invandrare. (2002)
- F:22** Louise Weibull. Fyra yrkesgrupper i det svenska flygvapnet. Samlingsvolym 1985-1997. (2003)
- F:23** Hans Hasselblad. Krigare, krigsmaskinen och maskinen som krigare. (2003)
- F:24** Hans Hasselblad. Mål, makt och omgivning – några utgångspunkter för kritisk analys av militär verksamhet. (2003)
- F:25** Gerry Larsson, Birgitta Wireng & Claes Wallenius. Kompetens i Centrum: Utvärdering av en implementeringsinsats. (2003)
- F:26** Gerry Larsson. ”Situation awareness”. En kritisk granskning utifrån ett stresspsykologiskt perspektiv. (2003)
- F:27** Magnus Bergquist. Kartan som praktik och metafor. En studie om kartans användning och förändrade roll i militärt ledningsarbete. (2003)
- F:28** Björn Gustavsson & Leif Carlstedt. Om mätning av förmågan att på order snabbt och korrekt styra till höger eller vänster. (2004)
- F:29** Berit Carlstedt. Officersrekryteringen till svenska Försvarsmakten bland män och kvinnor födda 1972-1983. (2004)
- F:30** Ebbe Blomgren & Eva Johansson. Hemma övas man - borta provas man. Att vara bataljons-chef i en internationell kontext. (2004)
- F:31** Leif Carlstedt & Johan Österberg. Mönstringsvariabler kan predicera värnpliktiga befäls ledarskap såsom det bedömts av underlydande värnpliktiga. (2005)

- F:32** Louise Weibull. Kvinnan på väg in i ledet. Intryck från mönstring och värnplikt hos en grupp kvinnor som mönstrat 1999-2002. (2005)
- F:33** Louise Weibull. Utmaningar inom Europas försvarsmakter. Erfarenheter från utländska sociologiska studier och analyser. (2005)
- F:34** Catharina Höjjer. Betydelsen av tillit i tillfälligt behovssammansatta grupper för att de snabbt ska fungera optimalt. En litteraturstudie. (2005)
- F:35** Johan Österberg, Leif Carlstedt & Berit Carlstedt. Värnpliktigas vilighet att söka internationell tjänst. (2005)
- F:36** Sophia Ivarsson & Lina Edmark. Räddningsverkets internationella insatser ur ett genusperspektiv. (2005)
- F:37** Lena Pettersson & Alma Persson. Genusrelationer i organisationen. (2005)
- F:38** Sophia Ivarsson & Lina Edmark. International Missions by the Swedish Rescue Services Agency from a Gender Perspective. (2006)
- ILM serie T. Utredningar och tekniska rapporter.** ISSN 1401-565X.
- T:1** Berit Carlstedt. Utvecklingsarbete kring I-prov 94 – Att mäta begåvning enligt den hierarkiska begåvningsmodellen. (1996)
- T:2** Ebbe Blomgren & Ove Lind. Kvinna som man är...” (1997)
- T:3** Leif Carlstedt. Psykologiska variabler som prediktorer av resultat på linjen för taktisk utbildning vid Försvarshögskolan. (1997)
- T:4** Leif Carlstedt & Henry Widén. Personlighetskillnader mellan kvinnor i FN-tjänst och sökande till officersyrket. (1998)
- T:5** Leif Carlstedt & Henry Widén. CTI – Commander Trait Inventory. Manual. (1998)
- T:6** Berit Carlstedt, Björn Mårdberg & Barbro Rasmusson. Utprövning av Relationer A, B och C. (1998)
- T:7** Eva Ullstadius. Utprövning av olika verbala testtyper. (1998)
- T:8** Henry Widén. Prövning och validering av ett testbatteri för urval av värnpliktiga robotskyttar. (1998)
- T:9** Leif Carlstedt & Henry Widén. Chefkompetens - CBI: Utveckling av ett chefbedömningsinstrument. (1999)
- T:10** Leif Carlstedt & Henry Widén. Personlighetsdrag som avspeglar av funktionella förbandskulturer i armén. (1999)
- T:11** Berit Carlstedt. Validering av inskrivningsprövningen mot vitsord från den militära grundutbildningen. (1999)
- T:12** Leif Carlstedt & Henry Widén. Militärhögskoleprovet. Manual. (1999)
- T:13** Bertil Mårdberg & Leif Carlstedt. Factor determinacy. SYSTAT- och GAUSS-program för beräkning av ”reliabilitet” i faktorpoäng. (1999)
- T:14** Berit Carlstedt. Utprövning av spatials test vid mönstring. (2000)

- T:15** Gerry Larsson, Tomas Sköld & Birgitta Wiréng. Civil personals kompetensutveckling: En kvalitativ undersökning av en försöksverksamhet. (2000)
- T:16** Eva Johansson & Gerry Larsson. Villighet att medverka i framtida internationella insatsstyrkor. (2000)
- T:17** Örjan Lajksjö & Eva-Lena Tedfeldt. Utveckling av grupper – individer – ledare: En litteraturstudie. (2001)
- T:18** Ann Johansson & Eva-Lena Tedfeldt. Mångfald i arbetsgrupper: Tillgång eller hinder? (2001) Nytryck 2005
- T:19** Eva-Lena Tedfeldt & Gerry Larsson. Skriva-av-sig: Test av en metod att bearbeta starkt stressfyllda händelser. (2001/2007)
- T:20** Bertil Mårdberg & Leif Carlstedt. Factor determinacy: SYSTAT and GAUSS programs for calculation of the "reliability" of factor scores. (2001)
- T:21** Leif Carlstedt & Henry Widén. The Executive Officer Leadership instrument (EOL). (2001)
- T:22** Berit Carlstedt. Underlaget för rekrytering av kvinnliga officerare. (2001)
- T:23** Leif Carlstedt & Henry Widén. Evaluation of the selection and training systems in the Swedish Air Force. (2001)
- T:24** Sophia Ivarsson & Anders W Berggren. Avgångsorsaker bland officerare. (2001)
- T:25** Eva-Lena Tedfeldt & Gerry Larsson. Skriva-av-sig: Fördjupad prövning av en metod att bearbeta starkt stressfyllda händelser. (2001)
- T:26** Gerry Larsson, Örjan Lajksjö, Eva-Lena Tedfeldt, Benny Eriksson & Ann Johansson. L o S - Ledarskap och Självkänedom: Presentation och utvärdering av en personligt inriktad ledarutvecklingsövning. (2001)
- T:27** Leif Carlstedt. Beteendekorrelat till begåvnings- och personlighetsvariabler. En validerings-stuide av testen i MHS-provet och i CTI. (2002)
- T:28** Jens Andersson & Berit Carlstedt. Urval till plikttjänst. (2003)
- T:29** Berit Carlstedt. Vilka kvinnor mönstrar och får en uttagning till plikttjänst? Kunskapsunderlag för rekrytering. (2003)
- T:30** Lena Stenlund & Gerry Larsson. Är manövertänkande via ledningsmetoden uppdragstaktik och ledarskapsmodellen Utvecklande ledarskap förenliga? (2004)
- T:31** Misa, Sjöberg, Claes Wallenius, Aida Vrbanjac & Gerry Larsson. Ledarskap och beslutsfattande under stress vid komplexa olyckshändelser inom svensk räddningstjänst: en kvalitativ intervjuundersökning. (2005)
- T:32**

”Vi borde också få medalj”

- T:33** Aida Vrbanjac & Gerry Larsson. Hur stämmer unga officerares faktiska ledarutveckling med Försvarsmaktens ledarskapsmodell Utvecklande ledarskap? (2006)
- T:34** Björn Gustavsson & Charlotte Bäckman. Hur ska data på individnivå aggregeras till teamnivå och vilka samband finns mellan teamkaraktäristika och teamprestation? (2006)
- T:35** Leif Carlstedt. Prediktiv validitet i officersurvalsprovningens psykologiska instrument. (2006)
- T:36** G Larsson, B Talerud, E Blomgren, M Börjesson, L Carlstedt, A Enander, Y Friman, E Haldén, P Hyllengren, C Kylin, Ö Lajksjö & M Ström. Militärt ledarskap under påfrestande förhållanden: En litteraturöversikt. (2007)
- T:37** Marcus Börjesson, Örjan Lajksjö & Ann Enander. Risk, riskkommunikation och militärt ledarskap – Problematisering utifrån en litteraturstudie. (2007)
- T:38** Louise Weibull. ”Vi borde också få medalj” – Om stöd till militära familjer under utlands-tjänstgöring. (2009)

ILM serie I. Informations- och utbildningsmaterial. (ISSN 1401-5676)
1653-1523 (ISSN ändrat fr o m 2009)

- I:1** Lars Andersson. Den första striden. M7734-665101. (1996)
- I:2** Ebbe Blomgren. Le Service National en Suède. (1996)
- I:3** Ebbe Blomgren. Totalförsvarsplikt i Sverige. (1996)
- I:4** Ulf Henricsson, Magnus Vlk & Magnus Ålrud. Ledarskap i krigsliknande situationer: Redigerade bilder ur verkligheten - BA 01 1993-94. (1997)
- I:5** Gerry Larsson, Birgitta Andersson, Tom Lundin, Per-Olof Michel & Eva-Lena Tedfeldt. Hantering av extrem stress: Två studier av debriefingsamtal. (1998)
- I:6** Jan-Gunnar Isberg m fl. Ledarskap i krigsliknande situationer: Redigerade bilder ur verkligheten - L 106 1990-91. (1998)
- I:7** Jan-Gunnar Isberg m fl. Ledarskap i krigsliknande situationer: Redigerade bilder ur verkligheten - Makedonien 1993, Nordic Battalion. (1999)
- I:8** Erik Hedlund. Stann-Anders eller Hopp-Jerka - En kunskapsöversikt gällande svenska ungdomars attityder och värderingar avseende arbete, studier och försvarsmakten sommaren 2000. (2000)
- I:9** Eva-Lena Tedfeldt & Gerry Larsson. Lärarhandledning: Kamratstöd och avlastnings-samtal: Metoder att hantera och bearbeta starkt stressfyllda händelser. (2004)
- I:10** Eva-Lena Tedfeldt & Gerry Larsson. Lärarhandledning: Skriva-av-sig. En metod att bearbeta starkt stressfyllda händelser. (2004)
- I:11** Gerry Larsson & Misa Sjöberg. Grundläggande Mental träning. Lärarhandledning. (2004)

- I:12** Claes Wallenius, Örjan Lajksjö & Gerry Larsson. LoG – Ledarskap och gruppdynamik. (2004)
- I:13** Misa Sjöberg, Erna Danielsson, Eva Johansson, & Gerry Larsson. Unga officerars ledarutveckling: en kvalitativ studie. (2004)
- I:14** Charlotte Bäckman & Gerry Larsson. Mental träning – beskrivning och värdering av mer kvalificerade metoder. (2005)
- I:15** Charlotte Bäckman, Gerry Larsson & Kjell Kallenberg. Militära chefers agerande vid dödsfall – om symbolhandlingar och handlingars symboliska betydelse. (2005)
- I:16** Gerry Larsson, Maria Fors & Sofia Nilsson. Ledarskap och tillit – Analys och värdering av befintlig forskning ur ett Nordic Battle Group perspektiv. (2006)
- I:17** Erna Danielsson, Aida Vrbanjac & Gerry Larsson. Att komma ikapp. En studie om samverkan och ledarskap vid en svavelsyreolycka i Helsingborg 2005. (2006)
- I:18** Aida Vrbanjac, Erna Danielsson & Gerry Larsson. När Sverige överrumplades: En studie av ledarskap och myndigheternas samverkan efter tsunamikatastrofen 2004. (2006)
- I:19** Aida Vrbanjac, Erna Danielsson & Gerry Larsson. Steget före. Samverkan och ledarskap vid hantering av ett gisslandrama vid en rymning från en fångvårds-anstalt. (2006)
- I:20** Sofia Nilsson, Claes Wallenius & Gerry Larsson. Att vara svensk officer på hög ledningsnivå vid påfrestande incidenter under internationella uppdrag: En intervjustudie staber. (2006)
- I:21**
- I:22** Misa Sjöberg, Claes Wallenius & Gerry Larsson. Ledarskap och beslutsfattande under stress vid komplexa räddningsinsatser: En kvantitativ enkätstudie. (2006)
- I:23** Misa Sjöberg, Claes Wallenius & Gerry Larsson. Ledarskap och beslutsfattande under stress vid komplexa räddningsinsatser: En experimentell studie. (2006)
- I:24** Misa Sjöberg, Claes Wallenius & Gerry Larsson. Ledarskap och beslutsfattande under stress vid komplexa räddningsinsatser: Sammanfattande rapport. (2006)
- I:25** Maria Fors, Misa Sjöberg, Anders W Berggren & Gerry Larsson. Tillit under stress vid internationella missioner. (2006)
- I:26** Berit Carlstedt. Har försvarsmaktens omstrukturering förändrat värnpliktspopulationens kvalitet. (2006)
- I:27** Karl W. Haltiner & Louise Weibull. Value orientations and political attitudes among future military and civilian elites. Findings of a 13-Country Study on Civil-Military Relations. (2006)

- I:28** Ebbe Blomgren. Caglavica 17 mars 2004. Sex militära chefer berättar om ett upplopp i Kosovo. (2007)
- I:29** Ann Enander, Örjan Lajksjö & Susanne Hede. Storm i Tsunamins skugga: Kommunala aktörers erfarenheter vid hanteringen av Gudrun. (2007)
- I:30** Emma Jonsson & Berit Carlstedt. Är det viktigt för 17-åringar att göra värnplikt? Svar från föregångaren till den IT-baserade mönstringsenkäten. (2007)
- I:31** Sophia Ivarsson & Lina Edmark. Att samverka kring 1325. Samverkansmöjligheter mellan svenska civila och militära aktörer i internationell krishantering. (2007)
- I:32** Johan Österberg, Berit Carlstedt & Leif Carlstedt. Vilka är möjligheterna att rekrytera unga män och kvinnor till det svenska insatsförsvaret? Fyra empiriska studier. (2007)
- I:33** Aida Alvinus, Erna Danielsson, Camilla Kylin & Gerry Larsson. Ledarskap vid komplexa olyckor och kriser: Operativa chefers upplevelser av politisk påverkan från den politiska nivån. (2007)
- I:34** Aida Alvinus, Erna Danielsson, Camilla Kylin & Gerry Larsson. Lika lägesbild - olika situationsförståelse. (2007)
- I:35** Sofia Nilsson, Maria Fors, & Gerry Larsson. "Varför vet vi att vi är bäst?" – Ledarskap vid multinationella militära insatser: Etnocentriska föreställningar och samarbete. (2007)
- I:36** Aida Alvinus, Camilla Kylin & Gerry Larsson. "Min roll är egentligen att vara länk" – Ledarskap och organisering vid multinationella militära insatser: En reanalys av länkbegreppet ur ett organisatoriskt perspektiv. (2007)
- I:37** Erna Danielsson, Aida Alvinus, Camilla Kylin & Gerry Larsson. Ledarskap och beslutsfattande vid komplexa olyckor och kriser – En sammanfattande rapport. (2007)
- I:38** Gerry Larsson, Maria Fors, Anna-Lena Levin & Annika Thuresson. Ledarskapets betydelse för värnpliktigas och unga officerares motivation att fortsätta inom Försvarsmakten. (2007)
- I:39** Maria Fors & Gerry Larsson. Civil- militär samverkan på departementsnivå: påverkan från fältnivån i Afghanistan. (2007)
- I:40** Yvonne Friman, Peder Hyllengren, Camilla Kylin & Gerry Larsson. Irreguljära hot – Krav på militärt ledarskap – En litteraturstudie. (2007)
- I:41** Sophie Florin & Ebbe Blomgren. En modell för utveckling av samverkan i offentlig verksamhet – exemplet civil-militära aktörer. (2008)
- I:42** Emma Jonsson, Charlotte Bäckman & Berit Carlstedt. Lärdomar från IA06 – Deltagarnas erfarenheter och förväntingar på termin 3 och hög beredskap. (2007)

- I:43** Aida Alvinus, Sofia Nilsson & Anders W Berggren. Att bränna eller bygga broar? – En pilotstudie om interkulturell samverkan under internationella missioner ur ett organisationsperspektiv. (2007)
- I:44** Bengt Abrahamsson & Erna Danielsson. I brytpunkten mellan invasions- och insatsförsvaret – utmaningar och möjligheter vid Forsvarsmaktens reformering (2007)
- I:45** Sophia Ivarsson & Lina Edmark. UNSCR 1325 and cooperation. Opportunities for cooperation between Swedish civilian and military actors in international conflict management when implementing UNSCR 1325. (2008)
- I:46** Susanne Hede & Ann Enander. Lugna efter stormen? Reflektioner i kommuner med erfarenheter från flera kriser. (2008)
- I:47** Ann Enander, Örjan Lajksjö & Eva-Lena Tedfeldt. Det händer mitt ibland oss. Kommunala erfarenheter från socialt genererade kriser. (2008)
- I:48** Johan Österberg & Berit Carlstedt. Värnpliktigas intresse för internationell tjänst och officersutbildning. (2008)
- I:49** Johan Österberg, Emma Jonsson & Peder Hyllengren. Förhållanden som bidrar till att värnpliktiga jägarsoldater söker internationell tjänst. (2008)
- I:50** Erna Danielsson & Berit Carlstedt. Reservofficeren – från att fylla vakanser till att nyttja kompetenser. (2009)

ACTA D-rapporter. ISSN 1403-0748

- D1** Bertil Rolf. Kompetens i militära institutioner 1500-1940. Analyser av professionell kunskapsutveckling. ISBN 91-87136-28-7. (1997)
- D2** Louise Weibull & Christopher Dandeker (red.). Facing uncertainty – Report No 1. Flexible forces for the twenty-first century. ISBN 91-87136-55-4. (1999)
- D3** Gerry Larsson (red.). Ledarskap under stress. ISBN 91-87136-55-4. (1999)
- D4** Peter Mattsson & Cecilia Wijnbladh. Det tänkande vapnet. ISBN 91-87136-59-7. (2000)
- D5** Bernard Boëne, Christopher Dandeker, Jürgen Kuhlmann & Jan van der Meulen. Facing uncertainty – Report No 2. The Swedish military in international perspective. ISBN 91-87136-64-3. (2000)
- D6** Göran Fransson. Att stödja flygförarens utveckling – en studie av instruktörsbeteenden under övning i flygsimulator. ISBN 91-87136-94-5. (2001)
- D7** Lars-Erik Jonsson. Villkor för flygförarens lärande – Aktivitetssystem och praxisgemenskap för analys av lärande på arbetsplatsen. ISBN 91-87136-95-3. (2001)

- D8** Louise Weibull. Yrkeskunnande i beredskap. Om strukturella och kulturella inflytelser på arbete i det svenska flygvapnet. ISBN 91-7373-435-7. (2003)
- D9** Gerry Larsson (red). 9 noter om NBF. ISBN 91-89683-99-4. (2005)
- D10** Louise Weibull & Bengt Abrahamsson (Eds). The Heritage and the Present. From Invasion Defence to Mission Oriented Organization. ISBN 978-91-85401-90-1. (2008)

